ERGENLERDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET İLE UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sümeyye Yalçın
161104122

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Demet Pekşen Süslü

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

SÜMEYYE YALÇIN'ın "Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet İle Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi " başlıklı tezi 26.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr.Öğr.Üyesi Demet PEKŞEN SÜSLÜ Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Doç.Dr. Zeynep Çiğdem ÖZCAN Medeniyet Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Gökçe GÜVERCİN SEÇKİN Maltepe Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

11/10/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)
Öğrencinin Adı ve Soyadı
Sümeyye YALÇIN

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca desteğini her daim hissettiğim, bilgi ve birikimiyle yoluma ışık tutan, emeklerini asla ödeyemeyeceğim değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Demet Pekşen Süslü'ye minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez savunmama katılarak zaman ayıran ve değerli görüşlerini paylaşan sayın hocalarım Dr. Öğretim üyesi Gökçe Güvercin Seçkin ve Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Çiğdem Özcan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Okullarında tezim için gerekli ölçme araçlarını uygulamama yardımcı olan sayın okul yöneticilerine, değerli öğretmenlerine ve zaman ayırarak görüşlerini paylaşan sevgili öğrencilere teşekkür ediyorum.

Yüksek lisansın bana kazandırdığı çok değerli arkadaşlarım Kübra Yıldızhan ve Büşra Yazıcı'ya destekleri, yardımları ve paylaştıkları bilgilerden dolayı çok teşekkür ederim.

Yıllardır yanımda olan, tez sürecinde arkamda olup beni destekleyen sevgili arkadaşım Aysel Aksoy'a çok teşekkür ederim.

Hayatın her alanında olduğu gibi tez sürecimde de yanımda olan, bilgileriyle bana yol gösteren sevgili abilerim Salih Demirhan ve Beytullah Demirhan'a, değerli eşlerine ve biricik yeğenlerime varlıkları için teşekkür ediyorum. Yüksek lisansa başlamamda beni destekleyen, tezimi başarıyla tamamlamam konusunda bana güvenen, doğduğum günden bu yana maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen, her düştüğümde elimden tutup defalarca kaldıran canım annem Kevser Demirhan ve babam Metin Demirhan'a sonsuz teşekkürlerimle.

Tezimde ben kadar emeği olan, bilgisi olmadığı konularda dahi benim için araştırmalar yapıp tezime çokça katkı sunan, stresli, kaygılı anlarımda beni rahatlatan, her daim yanımda olan, nazımı en çok çekenim, canım eşim Semih Yalçın'a can yoldaşlığı için teşekkür ediyorum.

Sümeyye Yalçın

Eylül 2019

ÖZ

ERGENLERDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET İLE UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sümeyye Yalçın
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Demet Pekşen Süslü
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Araştırma grubunu, Tekirdağ iline bağlı Çorlu, Çerkezköy, Ergene ve Kapaklı ilçeleri resmi okullarında liseye devam eden 680 öğrenci (356 kız, 324 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları 14-18 arasında değişmektedir (Ort.=16.5, S=1.1). Veri toplamada Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde normallik varsayımı karşılanamadığı için değişkenler arası farkların araştırılmasında, Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının incelenmesi amacıyla normal dağılım göstermeyen değişkenlere uygulanan Spearman Sıra Korelasyonu uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, siber zorbalık puanlarının cinsiyet, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresine göre anlamlı farklılık gösterirken, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresine göre anlamlı farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır. Son olarak, ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Siber zorbalık, Siber mağduriyet, Umutsuzluk.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ADOLESCENTS' CYBERBULLYING, CYBERVICTIMIZATION AND HOPELESSNESS LEVELS

Sümeyye Yalçın
Master Thesis
Psychology Department
Developmental Psychology Programme
Advisor: Asst. Prof. Demet Pekşen Süslü
Maltepe University Social Sciences Graduate School, 2019

The aim of this study is to investigate the relationship between cyber bullying, cyber victimization and hopelessness levels in adolescents. The method of research is relational screening method. The research group was 680 high school students (356 girls, 324 boys) from the public schools of Çorlu, Çerkezköy, Ergene and Kapaklı districts of Tekirdağ province. The ages of the students ranged between 14-18 (M=16.5, S=1.1). Cyber Bullying Scale, Cyber Victimization Scale and Beck Hopelessness Scale were used. Mann-Whitney U tests and Kruskal-Wallis tests, which are nonparametric tests, were used in the analysis of the data because the scores obtained as a result of the normality analysis did not show normal distribution. Spearman Rank Correlation was used in the analysis of the evaluation of the relationship between cyber bullying, cyber victimization and hopelessness levels in adolescents. As a result of the research, significant differences were found in cyber bullying scores in terms of gender, average grade in school, possesion of computer, mobile phone or tablet and daily internet usage. The results of research also show significant differences in average cyber victimization scores in terms of possesion of computer, mobile phone or tablet and daily internet usage. Finally, there was no significant relationship between cyber bullying, cyber victimization and hopelessness.

Keywords: Cyber bullying, Cyber victimization, Hopelessness.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ x
ÖZGEÇMİŞ xii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1. Problem 1
1.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet 5
1.3. Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri 8
1.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Nedenleri 9
1.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Etkileri 11
1.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Umutsuzluk İlişkisi 14
1.7. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki 19
1.8. Araştırmanın Amacı 21
1.9. Araştırmanın Önemi 21
1.10. Varsayımlar 23
1.11. Sınırlılıklar 23
1.12. Tanımlar 24
BÖLÜM 2. YÖNTEM 25
2.1. Araştırmanın Modeli 25

2.2. Araştırma Grubu 25
2.3. Veri Toplama Araçları 27
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu 27
2.3.2. Siber Zorbalık Ölçeği 27
2.3.3. Siber Mağduriyet Ölçeği 28
2.3.4. Beck Umutsuzluk Ölçeği 29
2.4. Verilerin Toplanması 30
2.5. Ölçeklerin Araştırma İçin Güvenirlik Analizi 30
2. 6. Verilerin Analizi 32
BÖLÜM 3. BULGULAR 39
3.1. Ergenlere Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Umutsuzluk Ölçeklerinden Elde edilen Puanları Betimleyici İstatistikleri 39
3.2. Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Bağımsız Değişkenler Açısından Farklılaşmasına Yönelik Bulgular 41
3.3. Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Bağımsız Değişkenler Açısından Farklılaşmasına Yönelik Bulgular 51
3.4. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular 61
BÖLÜM 4. TARTIŞMA 63
4.1. Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları ile Bağımsız Değişkenlerinin Farklılaşmasına Yönelik Bulguların Tartışılması 63
4.1.1. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Cinsiyet 63
4.1.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Yaş 65
4.1.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Not Ortalaması 65
4.1.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete

Sahip Olma 66
4.1.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Günlük İnternet Kullanım Süresi 67
4.2. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Umutsuzluk Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Tartışılması 69
4.3. Sonuç ve Öneriler 70
4.3.1. Sonuç 70
4.3.2. Öneriler 71
EK'LER 73
KAYNAKÇA 80

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Ergenlere Ait Bağımsız Özelliklerin Frekans ve Yüzdelik Değerleri 26
Tablo 2.2 Ölçeklerin Güvenirlik Analizleri 31
Tablo 2.3 Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Umutsuzluk Ölçeklerinin Normallik Test Sonuçları 32
Tablo 2.4 Siber Zorbalık Ölçeğinin Bağımsız Değişkenler Açısından Normallik Test Sonuçları 34
Tablo 2.5 Siber Mağduriyet Ölçeğinin Bağımsız Değişkenler Açısından Normallik Test Sonuçları 36
Tablo 3.1 Ergenlere Uygulanan Ölçeklerden Elde Edilen Puanların Betimsel İstatik Sonuçları 39
Tablo 3.2 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 41
Tablo 3.3 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 42
Tablo 3.4 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Not Ortalaması Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 43
Tablo 3.5 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Not Ortalaması Gruplarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 44
Tablo 3.6 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Bilgisayara Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 45
Tablo 3.7 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Cep Telefonuna Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 46
Tablo 3.8 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Tablete Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 47
Tablo 3.9 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 48
Tablo 3.10 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 49
Tablo 3.11 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 51
Tablo 3.12 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 52
Tablo 3.13 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Not Ortalaması Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 53
Tablo 3.14 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Not Ortalamasına Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 54
Tablo 3.15 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Bilgisayara Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları 55

Tablo 3.16 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Cep Telefonuna Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları..... 56
Tablo 3.17 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Tablete Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları..... 57
Tablo 3.18 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları 58
Tablo 3.19 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Günlük internet Kullanım Süresine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları..... 59
Tablo 3.20 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Sıra Korelasyon Testi Sonuçları..... 61
Tablo 3.21 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Sıra Korelasyon Testi Sonuçları..... 62

ÖZGEÇMİŞ

Sümeyye Yalçın

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Programı
Ls.	2016	Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü
Lise	2011	Özel Yıldırım Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

2017-	Psikolojik Danışman. Çerkezköy Özel Gülerçin Koleji
2016-2017	Yardımcı Öğretmen. Üstün Yetenekliler Enstitüsü

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

2016 -	Üye: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Karadeniz Ereğli, 1993 Cinsiyet: K

Yabancı diller : İngilizce (iyi)

GSM / e-posta : 05393881467/ sumeyye.demrhn@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumuna, araştırma ile ilgili alan yazın taramasına, araştırmanın amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1 Problem

İçinde bulunduğumuz 21.yüzyıl geçmiş asırlardan oldukça farklılaşmakta ve birçok alanda ilerlemeler kaydedilmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin en önemli nedenlerinden ve sonuçlarından biri ise hızla ilerleyen teknolojidir. Gelişen teknolojiyle beraber iletişim yolları da çeşitlenmekte ve değişime uğramaktadır. Geçmişte her evde bulunan telefonlar, yerini cep telefonlarına bırakmakta devasa büyüklükteki bilgisayarlar yerini diz üstü bilgisayarlara ve tabletlere bırakmaktadır. Her bireyin bir cep telefonuna sahip olması vazgeçilmez olmakta hatta ikinciye ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumda yaşanan bu değişim elbette ergenleri de toplumun bir parçası olarak etkilemektedir. Günümüzde teknolojinin içine doğan çocuklar, küçük yaşlardan itibaren bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmaktadırlar. Kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkileri oyunlarla başlayan çocuklar ileriki yaşlarda sosyal medyanın aktif birer kullanıcısı olmaktadır. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin okullara ve sınıflara girmesi ergenlerin bilgisayar ve cep telefonuna erişimini kolaylaştırmaktadır (Li, 2007). Bilgi ve iletişim teknolojileri kolay erişimi ve ilgi uyandıran uygulamaları ile gençler tarafından oldukça yoğun olarak kullanılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, bireylerin yaratıcılıklarını keşfetme ve sergilemede yeni fırsatlar sunmaktadır (David-Ferdon ve Feldman-Hertz, 2007). Öte yandan, bilgi ve iletişim teknolojileri taşıdığı birçok faydalı özellikle birlikte sınırsız, denetimsiz ve kontrolsüz kullanımı ile bazı olumsuzluklara da yol açmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde bulunan bireyler bu olumsuzluklardan en ciddi etkilenen grubu oluşturmaktadır (Quintana-Orts ve Rey, 2018; Şimşek, Akça ve Şimşek, 2015).

Valkenburg ve Soeters (2001) bilgi ve iletişim teknolojilerinin ergenler için taşıdığı olumsuzlukları: şiddet içerikli materyallerle karşılaşılması, siber ortamda tanışılan kişilere özel bilgilerin verilmesi ve bu kişilerle gerçek ortamda buluşulması olarak belirtmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaşantımıza getirdiği olumsuzluklardan bir diğeri ise siber zorbalıktır (Bauman, 2013; Kavuk ve Keser, 2016; Tanrıkulu, 2018). Siber zorbalık kavramını anlamlandırmak için akran zorbalığı kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Olweus (1993) akran zorbalığını bir kişinin, başka bir kişi veya kişiler tarafından kasıtlı, tekrarlı ve birden çok kez olumsuz davranışlarına maruz kalması olarak tanımlamaktadır. Akran zorbalığını diğer saldırganlık türlerinden ayıran özellikler ise zorbalığın tekrarlanması ve taraflar arasında güç dengesizliği olmasıdır (Smith ve Brain, 2000). Zorbalık davranışı vurma, itme, kişiye veya eşyaya zarar verme şeklinde olabildiği gibi isim takma, alay etme ve tehdit etme gibi sözel ve duygusal şiddet şeklinde de gerçekleşmektedir (Olweus, 1997).

Siber zorbalık, Belsey (2007) tarafından elektronik posta, hızlı mesaj, kişisel internet sayfası ve paylaşım sayfalarını kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için kasıtlı olarak yapılan ve tekrarlanan davranışlar içeren zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Smith ve arkadaşları (2008) ise siber zorbalığı kendini koruyamayan bir bireye karşı bir kişi ya da bir grup tarafından elektronik yollarla uygulanan tekrarlı ve kasıtlı zarar verici davranış olarak tanımlamaktadır. Siber zorbalık, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden özellikle sosyal paylaşım sitelerinde mesajlaşma ve haberleşmesi sonucu görülen bir zorbalık biçimidir (Cho ve Yoo, 2016). Siber zorbalık: fiziksel ilişki ve detaylı bir planlama gerektirmeyen, düşük yakalanma ihtimali olan kolay ve düşük riskli bir saldırıdır (Englander ve Muldowney, 2007; Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker, 2013; Yaman ve Peker, 2012).

Siber zorbalık kavramının bir sorun olarak ele alınmasının geçmişi çok eskiye dayanmamaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda medyada gündeme gelen olaylarla birlikte siber zorbalık sorunu toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. İlerleyen zamanlarda

çocukların ve gençlerin siber zorbalık sonrası yaşadığı çeşitli psikolojik sorunlar ve sağlık sorunları siber zorbalık üzerine olan ilgiyi artırmıştır. 2006 yılında Amerika'da "Megan Meier" isimli bir genç kızın popüler bir sosyal paylaşım sitesinden gerçek dışı bir hesaptan aldığı mesaj ile intihar etmesinin ardından tüm dikkatler siber zorbalık sorununa çevrilmiştir (Tokunaga,2010).

Bhat (2008)'e göre siber zorbalık özellikle ergenlik dönemindeki bireyler arasında yaygın bir şekilde gözlenmektedir. Alan yazında siber zorbalık üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde siber zorbalık araştırmalarının büyük bir kısmının ergenlerle yapıldığı görülmektedir (Altundağ, 2016; Arıcak ve Özbay, 2016; Cook, 2015; Quintana-Orts ve Rey, 2018). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin en yoğun kullanıldığı dönemin ergenlik dönemi olması bu duruma yol açan nedenlerden biri olmaktadır (Uluçay ve Melek, 2017). Ergenler, içinde bulundukları gelişimsel dönemde arkadaşları ve aileleriyle yaşadıkları sorunlarından kaçış olarak bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelmektedirler (Kıran Esen, 2009). Ergenlik dönemi bireylerde görülen dürtüsellik ise nedenlerden bir diğeri olarak ele alınabilir. Çoğu zaman ergenler davranışlarının sonuçlarını düşünmeden hareket ettikleri için kolayca riskli ortamlara girebilmekte ve riskli davranışlarda bulunabilmektedir (Bhat, 2008). Siber zorbalık ergenler arasında yaygın olduğu için konu ile ilgili araştırmaların birçoğu ergenler üzerine yapılmaktadır.

2010 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 25 Avrupa ülkesinde, 25.142 çocuk ve genç ile anket yoluyla yapılan araştırmada katılımcıların % 87'sinin bilgi ve iletişim teknolojilerini evden kullandıkları görülmektedir. Aynı araştırmada 9-10 yaş arası çocukların üçte birinin günlük olarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmakta olduğu ancak 16 yaşına doğru bunun arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada, çocukların ve gençlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini güvenli kullanma becerisinin en düşük olduğu ülkenin Türkiye olması, ülkemiz gençlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin olumsuz sonuçlarından etkilenme riskinin oldukça fazla olduğunu göstermektedir (Livingstone, Haddon, Görzig ve Ólafsson, 2011).

Yapılan çalışmalar siber zorbalık görülme oranının Dünya genelinde % 5.1 ile % 41.4 (Cantone ve ark., 2015) ve Türkiye'de ise % 7 ile % 28 (Taylan, Aydın ve Topal, 2017) arasında değiştiğini göstermektedir. Siber mağduriyet oranlarının ise Amerika'da %2.3 ile %16.7 (Selkie, Fales ve Moreno, 2015) ve Türkiye'de % 5.2 ile % 56 (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010, Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015) arasında değiştiğini göstermektedir. Araştırma bulgularında görüldüğü üzere, siber zorbalık ve siber mağduriyet görülme oranlarının oldukça yüksek olması konuyla ilgili çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir.

Siber zorbalık ile ilgili birçok araştırma yapılmakta ve bu araştırmalarda, siber zorbalığın farklı değişkenlerle olan ilişkisi ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk kavramının ilişkisi ele alınacaktır. Umutsuzluk, yaşam olaylarının olumsuz olarak algılanmasıyla birlikte kişinin iyilik halinden yoksunluğu, isteksizliği ve amaçsızlığıdır (Üngüren ve Ehtiyar, 2009). Umutsuzluğun yapısı içerisinde olumsuz gelecek beklentisi, gelecek üzerinde kontrol eksikliği, amaç belirlemenin anlamsız bulunması, duygusal olumsuzluk (Campbell, 1987) ve olumsuz tutum, karamsar yaklaşım, bozuk yaşam algısı (Tümkaya, 2005) yer almaktadır. Ergenlerin sahip oldukları sorumluluklardan kaynaklanan stres ve kaygı, bu dönemde yoğun bir şekilde umutsuzluk yaşamalarının nedenleri arasındadır (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2011).

Alan yazına baktığımızda siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk konusunda sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Raskauskas ve Stoltz (2007) çalışmalarında siber mağdurların siber zorbaların kimliklerini bilmedikleri durumda zorbalıktan kurtulamayacaklarını düşünerek umutsuzluk yaşadıklarına ulaşmıştır. Chu, Fan, Liu ve Zhou (2018) yaptıkları araştırmada umutsuzluğun siber mağduriyet ile depresyon arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini ortaya koymuşlardır. Dilmaç (2017) yaptığı araştırmada siber zorbalık ve umutsuzluk arasındaki ilişkide değerlerin aracılığını incelemiştir. Yapılan araştırmada bireylerin değerlerinin yüksek olmasıyla siber zorbalık ve umutsuzluk puanlarının düşük olması arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak, siber zorbalık ve umutsuzluk arasında değerlerin

aracılık etmesiyle pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar ele alındığında, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının ve siber zorbalık ile siber mağduriyet puanlarının bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, araştırmanın giriş bölümünde sırasıyla: siber zorbalık ve siber mağduriyet, siber zorbalığın görülme biçimleri, siber zorbalık ve siber mağduriyetin nedenleri, siber zorbalık ve siber mağduriyetin etkileri, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişki ve siber zorbalık ve siber mağduriyet ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir.

1.2 Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet

Teknoloji, günlük hayatın her alanında neredeyse herkes tarafından kullanılmaktadır. Özellikle internet erişimine sahip cep telefonları ve bilgisayarlar en çok kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerini oluşturmaktadır. 2018 internet kullanım verilerine göre Amerika'nın % 77.2'si, Avrupa'nın % 85'i ve Asya'nın % 49.8'i aktif olarak interneti kullanmaktadır (Internet World Stats, 2018). 2018 yılında Türkiye'de internet kullanım oranı ise % 72.9 idi (TUİK, 2018). Ulaşılan veriler internet kullanım oranlarının her geçen gün arttığını göstermektedir. Öte yandan günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri ergenler tarafından 'siber faydalanma' *(cyberutilization)* olarak isimlendirilen asgari düzey kullanım olarak görülmekten çıkarak 'siber dalma' *(cyberimmersion)* olarak isimlendirilen iletişimin temel ihtiyacı olarak görülme, kullanılma durumuna gelmektedir (Englander, 2012). Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının zaman içerisinde hızla artması ergenlerin interneti kullanım alanlarının ve amaçlarının da zamanla değişmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte, bilgi ve iletişim teknolojileri ergenlerin hayatlarında temel ihtiyaçlardan biri olmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri araştırma yapmak, bilgiye ulaşmak, yeni arkadaşlar edinmek, arkadaşlarla iletişim kurmak, oyun oynamak, video izlemek, sosyal ağlarda paylaşımda bulunmak, gerçek hayattan uzaklaşmak ve eğlenceli vakit geçirmek gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Akbulut, 2013; Navarro, Larrañaga ve Yubero, 2016). Ergenler ise bilgi ve iletişim teknolojilerini özellikle arkadaş edinme, sosyal ilişkileri sürdürme amacıyla (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011) ve okulda iletişim kurmakta zorlandıkları arkadaşlarıyla rahatça kendilerini ifade ederek iletişim kurmak amacıyla (Gross, Juvonen ve Gable, 2002) kullanmaktadırlar. Bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden gelişen sosyal ilişkilerle birlikte ergenler yetişkin gözetimi olmaksızın kimliklerini açıklamadan istediklerini söyleyebilmekte ve yapabilmektedir. Ergenler internet ortamında kendilerini rahatça açabilmekte, samimi paylaşımlar yapabilmekte, kendilerini kısıtlanmamış hissetmektedirler ve buna çevrimiçi engellenmeme etkisi (*online disinhibiton effect*) denmektedir (Suler, 2004).Tüm bunlar, ergenler arasında sıklıkla görülen, yüzyüze yaşanan zorbalık davranışının ekran karşısında yaşanan zorbalığa dönüşmesinde etkili olmuştur (Ang ve Goh, 2010).

Siber zorbalık ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar siber zorbalığı çeşitli tanımlarla açıklamaktadırlar. Siber zorbalık, Palermiti, Servidio, Bartolo ve Costabile (2017) tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ile kendini savunma şansı bulunmayanlara yapılan zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan Tokunaga (2010) alan yazında siber zorbalık kavramına getirilen farklı tanımların ortak noktalarını ele alarak yeni bir tanımlama yapmıştır. “Siber zorbalık diğerleri üzerinde rahatsızlık ya da zarara neden olmayı amaçlayan düşmanca ya da saldırganca mesajların tekrarlanarak bir kişi ya da grup tarafından elektronik ya da dijital medya yoluyla uygulanmasıdır.” (Tokunaga, 2010, s.278) Siber zorbalık üzerine yapılan tüm tanımlamalarda ortak olarak ele alınan özellikler ise siber zorbalığın saldırganca olması, kasıtlı olması, tekrarlanması ve güç dengesizliğinin bulunması olarak sıralanmaktadır (Dooley, Pyzalski ve Cross, 2009).

Siber zorbalık ile ilgili yapılan tanımlamalara ek olarak, bazı araştırmacılar siber zorbalığı farklı başlıklar altında incelemektedirler. Spears, Slee, Owens ve Johnson

(2008) tarafından hazırlanan bir raporda örtülü (*covert*) zorbalık davranışından bahsedilmektedir. Örtülü zorbalık, kişilere sosyal ve psikolojik zarar verme amacıyla gizli, saklı gerçekleştirilen tekrarlı davranış olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde örtülü zorbalık teknolojik gelişmelerle birlikte daha çok ekran gerisinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle hazırlanan raporda siber zorbalığın örtülü zorbalığın bir türü olarak kabul gördüğünden bahsedilmektedir. Ekran gerisinde kimlikler gizlenerek kendini olduğundan farklı göstererek karşı tarafa zarar verilmektedir.

Alan yazında, siber zorbalık davranışı: çevrim içi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık gibi farklı isimlerle yer almaktadır (Kowalski ve Limber, 2007). Siber zorbalık ile ilgili kullanılan farklı terimler sorunun net bir tanımlamasını yapmada, sorunun nedenleri ve sonuçlarını belirlemede zorluğa neden olmaktadır (Law, Shapka, Hymel, Olson ve Waterhouse, 2011). Son yıllarda, birçok araştırmacı ise siber zorbalık kavramını kullanmaktadır (Bauman, 2013; Davis ve Koepke, 2016; Morin, Bradshaw ve Kush, 2018; Patchin ve Hinduja, 2013).

Siber zorbalık ve siber mağduriyeti anlamlandırabilmek için siber zorba ve siber mağdur kavramlarına açıklık getirmek yararlı olacaktır. Patchin ve Hinduja (2006) siber zorbayı, kişilere kasıtlı zarar vererek içsel ve dışsal haz almaya çalışan saldırgan kişiler olarak tanımlamaktadır. Willard (2007) siber zorbayı, siber ortamda kişilere zarar veren ve kişileri küçük düşüren birey olarak tanımlarken, siber mağduru ise siber zorbalık davranışlarının hedefi olan birey olarak tanımlamaktadır. Siber zorbalar, mağdura zarar vermeyi amaçlamakta ve bunu gerçekleştirmek için önceden planlanmış davranışları uygulamaktadırlar (Stephenson ve Smith, 1989; Akt: Tokunaga, 2010). Ang ve Goh (2010) yaptıkları araştırmada, düşük duyuşsal empati (karşıdakinin duygusunu paylaşmak) ve düşük bilişsel empatiye (karşıdakinin duygusunu anlama yeteneği) sahip gençlerin siber zorba olabildiğine ulaşmaktadırlar. Bunlarla birlikte Zych, Baldry, Farrington ve Llorent (2018) ise siber zorbaların empati düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedirler.

Siber zorba olan bireyler mağdurları kendilerinden zayıf görmektedirler. Siber zorbalar gerçek hayatta düşük özgüvene sahip olup bu durumu telafi etmek için saldırganca davranabilmektedirler (Anderson ve Sturm, 2007). Öte yandan siber zorbalar gerçek kimliklerini gizlediklerinden dolayı siber zorbalığa devam etmekte ve yakalanmaları zorlaşmaktadır (Anderson ve Sturm, 2007). Siber zorbalık araştırmalarında, siber zorba ve siber mağdur olma arasında güçlü bir ilişki olduğu ve siber mağdur olan kişinin farklı bir durumda siber zorba olabildiği görülmektedir (Erdur-Baker, 2010; Kowalski ve Limber, 2007).

1.3 Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Bu bölümde, siber zorbalığın görülme biçimleri alan yazında yer alan araştırmalar ile birlikte açıklanacaktır.

Araştırmacılar, siber zorbalığın görülme biçimlerini farklı açılardan ele alarak çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır. İlk olarak, Vandebosch ve Van Cleemput (2009) siber zorbalığın görülme biçimlerinin doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılabileceğini belirtmektedir. Doğrudan siber zorbalık fiziksel (kasıtlı olarak virüs göndermek), sözel (bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden birilerini korkutma, incitme), sözel olmayan (korkutucu ya da yasak resim, video göndermek) ve sosyal (sosyal paylaşım grubundan birini çıkarmak) olmak üzere dört grupta görülmektedir. Dolaylı siber zorbalık ise bilgi ve iletişim teknolojileri ile kurulan sohbet ortamında dedikodu yaymak, elektronik posta ile özel bilgileri yaymak, kendini başka biri olarak gösterme, birilerini küçük düşürücü içerikli internet sayfası oluşturma şeklinde görülmektedir. İkinci olarak, Willard (2007) siber zorbalığın sekiz davranış biçiminde görülebileceğini belirtmektedir. İlki, mesaj, e-mail ya da çevrim içi sohbette hararetli tartışma durumu olan parlama *(flaming)*; ikincisi, sürekli incitici, kırıcı mesajlar gönderme durumu olan taciz *(harassment)*; üçüncüsü, sürekli taciz ve fiziksel zarar tehdidiyle kişinin kendini güvende hissetmeme durumu olan siber taciz *(cyberstalking)*; dördüncüsü, kişinin itibarına zarar verici, asılsız video, fotoğraf ve ya yazı paylaşma durumu olan iftira *(denigration)*; beşincisi, mağdurun kimliğini kullanarak arkadaşlık ya

da itibarına zarar verici gönderiler paylaşma durumu olan taklit *(impersonation)*; altıncısı, kişinin özel ve mahrem bilgilerini başkalarıyla paylaşma durumu olan gezinti *(outing)*; yedincisi, bir kişiyle özel olarak paylaşılan bir bilginin herkesle paylaşılma durumu olan hilekarlık *(trickery)* ve son olarak kişinin kasıtlı olarak çevrim içi bir gruptan atılma durumu olan çıkarılma *(exclusion)* olarak sınıflandırılmaktadır. Üçüncü olarak, Rivers ve Noret (2010) siber zorbalığın mesajlar ve elektronik postalar ile 10 farklı şekilde görülebileceğini belirtmektedir. Bunlar; fiziksel şiddetle korkutma, zorbalık ya da nefret içerikli isim takma, ölümle korkutma, platonik ilişkiler, cinsel ilişkiler, talepler, sahip olunan ilişkilerle korkutma, aile ile korkutma ve zincir mesajlarla rahatsızlık olarak sıralanmaktadır. Son olarak, Slonje, Smith ve Frisén (2013) siber zorbalığın görülme biçimlerini sosyal paylaşım sitelerinde gerçekleşen siber zorbalık durumlarına göre üç gruba ayırmaktadır. Bunlar, cep telefonundan cinsel içerikli mesaj atma ya da resim paylaşma olan '*sexting*'; internette sürekli zorbaca yorumlar yazma olan '*trolling*' ve bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden oynanan oyunlarda karşıdaki kişiyi taciz edici davranışlarda bulunma olan '*griefing*' olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'de siber zorbalığın görülme biçimlerinin ele alındığı araştırmalara göre, ergenlerin en çok karşılaştıkları siber zorbalık davranışlarının küfür, hakaret ve tehdit içeren kelimelerin kullanımı (Aslan ve Doğan, 2017; Kestel ve Akbıyık, 2016), çevrim içi sohbet ortamını veya oyunu terk etmeye zorlama, bilgi ve iletişim teknolojileriyle dalga geçme (Tamer ve Vatanartıran, 2014) olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1.4 Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyetin Nedenleri

Bu bölümde, siber zorbalık ve siber mağduriyetin nedenleri alan yazında yer alan araştırma bulguları ile birlikte açıklanacaktır.

Siber zorbalığın nedenlerine ilişkin yurt içi ve yurt dışında çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyetin birçok

nedeninin olduğu görülmektedir. Siber zorbalığın nedenleri: şaka yapmak, kasıtlı zarar vermek, akran baskısı, can sıkıntısı (Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker, 2013; Yaman ve Peker, 2012), intikam almak (Ak, Özdemir ve Kuzucu, 2015; Kowalski, Limber & Agatston, 2008; Quintana-Orts ve Rey, 2018; Raskauskas ve Stoltz, 2007), olumsuz aile-arkadaşlık ilişkileri (Kırcaburun, Demetrovics, Király ve Griffiths, 2018), kişiler arası sorunlar (Akbulut ve Erişti, 2011), saldırganlık, ilgi görme ihtiyacı (Dilmaç, 2009), eğlenceli zaman geçirme (Yaman ve Peker, 2012), teknolojik gelişmelerin yanlış kullanımı, bilgi ve iletişim teknolojileri okur-yazarlığı bilgisinin eksik olması, kontrol eksikliği ve gerekli hukuk kurallarının eksikliği (Jager, Amado, Matos ve Pesseo, 2010) olarak belirtilmektedir.

Peker, Eroğlu ve Çitemel'in (2012) araştırma bulgularına göre, başkaları üzerinde güç ve kontrol kuramayan kişilerin, bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden kurulan iletişimde güç ve kontrol kurma isteği, siber zorbalığa neden olabilmektedir. Hoff ve Mitchell'in (2009) yaptıkları araştırmada, öğrencilerin kıskançlık veya farklı alt kimliklere yönelik sahip olunan önyargılar sebebiyle siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Aynı araştırma sonucuna göre, bazı öğrencilerin mağduru gruptan dışlamak ya da zorbanın grupta var olan yerini korumak amacıyla siber zorbalığa yöneldiği saptanmıştır. Hinduja ve Patchin'in (2013) araştırma bulgularına göre, siber zorbalık yapan arkadaş çevresine sahip ergenlerin daha çok siber zorbalık yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte, bazı araştırmalarda (Akbulut ve Erişti, 2011; Akgül, 2018; Korkmaz, 2016) siber mağdur olmanın siber zorbalığa neden olduğu görülmektedir. Ancak Quintana-Orts ve Rey (2018) bağışlama-affetme duygusu yüksek olanların siber mağduriyet sonrası intikam amacıyla siber zorbalık yapmalarının oldukça düşük olduğuna ulaşmışlardır. 2000'li yıllardan günümüze kadar yapılan çalışmalarda siber zorbalığın nedenleri üzerine birçok bulguya ulaşıldığı görülmektedir. Yukarıda açıklanan nedenlerden birinin veya birkaçının ergenlerin siber zorbalık yapmasına neden olduğu bilinmektedir.

Siber zorbalığın nedenlerine ilişkin yapılan çalışmalarla birlikte siber mağduriyetin nedenleri üzerine de çalışmalar yapılmaktadır. Araştırmalarda siber

mağduriyete neden olan birçok etmen olduğu görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden kurulan iletişimde yabancı kişilerle konuşulması ve resimlerin, özel bilgilerin, sosyal hesap şifrelerinin başkalarıyla paylaşılması siber mağduriyetin nedenlerinden olmaktadır (Eroğlu ve Güler, 2015; Erdur-Baker, 2010). Erreygers, Vandebosch, Vranjes, Baillien ve Witte'nin (2018) araştırmalarına göre ise aile, arkadaşlar ve çevreyle ilgili yaşanan bir olay sonrası üzüntü, kaygı, endişe gibi olumsuz bir duygunun yaşanması siber mağduriyete neden olabilmektedir. Yaşanan üzücü olay sonrası kişilerin duygularını ifade etmeleri zayıflık olarak görülmekte, duygu kontrol becerileri gelişmemekte ve ilerleyen süreçte siber mağduriyete açık hale gelebilmektedirler. Araştırma sonucunda aile ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevrenin kişilerin duygularını ifade etmelerine yardımcı olarak siber mağduriyeti önlemede etkin olduğu görülmüştür. González-Cabrera ve arkadaşlarına (2018) göre, siber mağduriyetin nedenleri arasında yetersiz sosyal destek ve arkadaş eksikliği yer almaktadır. Heiman, Olenik- Shemesh ve Liberman (2018) sosyal yalnızlığın, bireyin iyi olma algısının düşmesine ve siber mağduriyet yaşamasına yol açabildiğini belirtmektedirler. Bu görüşleri destekler nitelikte, Yuber, Navarro, Elche, Larrañaga ve Ovejero (2017) çalışmasında, ergenlerin arkadaşları tarafından kabul görmedikleri algısına sahip olmalarının, ergenlerin siber mağduriyet yaşamalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Peker, Eroğlu ve Ada'nın (2012) araştırma bulgularına göre, günlük hayatta başkalarına boyun eğen kişilerin bilgi ve iletişim teknolojileriyle kurulan iletişimde bunu devam ettirmeleri siber mağduriyete neden olabilmektedir.

1.5 Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyetin Etkileri

Bu bölümde, siber zorbalık ve siber mağduriyetin etkileri alan yazında yer alan araştırma bulguları ile birlikte açıklanacaktır.

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin kişiler üzerinde psikolojik, sosyal, fiziksel ve akademik olmak üzere dört alanda etkileri bulunmaktadır (Tanrıkulu, 2018). Siber zorbalık yapan ve siber mağduriyet yaşayan kişilerde fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar görülebilmekte ve ilerleyen zamanlarda sosyal destek alınmazsa hastalıklar ciddi

düzeylere çıkabilmektedir (Rigby, 2003). Öte yandan Aboujaoude (2011) bilgi ve iletişim teknolojileri ile kurulan iletişim ortamında kişilerin gerçek hayatta olduklarından farklı birer hayali kimlik ya da kişilik sahiplendiklerini belirtmektedir. Kişilerin zamanla gerçek kimliklerinden uzaklaşıp hayali kimlikleriyle yaşamaları ruh sağlıklarına zarar vermektedir. Müller, Pfetsch, Schultze-Krumbholz ve Ittel (2018) medya kullanımı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya göre, siber zorbalık zorba ve mağdurda medya kullanımının artmasına neden olmaktadır. Zorbalar daha fazla zorbalık yapmak için, siber mağdurlar ise zorbalardan intikam almak için yoğun olarak medya kullanırlar. Coelho ve Marchante (2018) bir yıl süren boylamsal bir araştırmayla, siber zorbalık ve siber mağduriyetin kişilerin sosyal ve duygusal özelliklerini nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Araştırmaya göre, siber zorba ve siber mağdurların özgüvenlerinin, oto kontrollerinin, sosyal farkındalıklarının, ilişki becerilerinin ve karar verme becerilerinin siber zorba ya da siber mağdur olmayan kişilerden daha düşük olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre, hem siber zorba hem siber mağdur olanlarda önemli ruhsal hastalıklar görülmektedir (Sourander ve ark., 2010; Gradinger, Strohmeier ve Spiel, 2009). Araştırma bulguları incelendiğinde, siber zorbalığın siber zorba ve mağdurun her ikisi üzerinde oldukça önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık, siber zorba ve mağdur arasında gerçekleşmesine rağmen diğer kişilere hızla yayılmaktadır. Siber mağdurlar yaşananların başkaları tarafından bilindiğini fark etmektedirler. Bu ise siber mağdurun özellikle ergenlik döneminde akran gruplarından dışlanmasına veya kendi endişeleri nedeniyle akranlarıyla ilişkilerini kesmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte çevrelerinde güvenecekleri bir birey olmadığı için umutsuzluk yaşamakta ve akranlarından, öğretmenlerinden ve yakınlarından yardım istemekten çekinmektedirler (Anderson, 2012; Akt: Akca, Sayımer, Salı ve Başak, 2014; Kestel ve Akbıyık, 2016).

Klinik ortamda gerçekleştirilen bir araştırmada, siber zorbalıkla ilgili sosyal ve duygusal sorun yaşayan hastaların, % 30'unu siber zorbaların %70'ini ise siber mağdurların oluşturduğu görülmektedir (Mitchell, Becker-Blease ve Finkelhor, 2005).

Siber zorbalığın etkilerinin daha çok siber mağdurlar tarafından görüldüğü söylenebilir. Yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda, siber mağduriyetin kişilerde birçok farklı etkiye neden olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalara göre, siber mağduriyet kişide stres (Morin ve ark., 2018; Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2006), kaygı (Chu ve ark., 2018), korku, çaresizlik, değersizlik, yalnızlık (Olenik-Shemesh, Heiman ve Eden, 2012; Spears, Slee, Owens ve Johnson, 2009; Şahin, 2012), kendini güvende hissetmeme (Arıcak ve ark., 2008), öfke, tedirginlik (Kestel ve Akbıyık, 2016), sosyal geri çekilme (Coelho ve Romao, 2018), umutsuzluk (Raskauskas ve Stoltz, 2007), depresyon (Ayas, 2014), intihar düşünceleri (Patchin ve Hinduja, 2010), intikam düşünceleri (Yaman ve Peker, 2012) gibi psikolojik ve sosyal etkilere neden olmaktadır. Ayrıca baş ağrısı, uyku sorunları gibi psikosomatik problemlere (Morin ve ark., 2018; Sourander ve ark., 2010) neden olmaktadır. Siber mağduriyetin sosyal ve psikolojik etkilerinin yanı sıra akademik olarak derslere odaklanamama (Beran ve Li, 2005) ve not düşüşü (Morin ve ark., 2018), okul ikliminin olumsuz algılanması (Simao, Ferreira, Freire, Caetano, Martins ve Vieira 2017), okula gitmekten korkma, okula devamsızlık (Spears ve ark., 2009) görülmektedir. Ayrıca okul değişikliği ve semt değişikliği gibi çevresel etkileri bulunmaktadır (Spears ve ark., 2009). İlerleyen zamanlarda siber mağdurların intihar girişiminde bulunduğu hatta hayatını sonlandıran kişiler olduğu araştırmalarda görülmektedir (Olweus ve Breivik, 2014). Bunlarla birlikte, siber mağduriyet alkol kullanımı ve uyuşturucu madde kullanımının başlamasına neden olabilmektedir (Ybarra, Espelage ve Mitcheel, 2007). Siber zorbalık ve mağduriyetin önlenmesinin ise intihar düşünce ve davranışlarında, kaygıda ve sorunlu davranışlar sergilemede düşüşe neden olabileceği belirtilmektedir (Fisher, Gardella ve Teurbe-Tolon, 2016). Özetle, özellikle siber mağdurların siber zorbalığın psikolojik, sosyal, akademik ve çevresel etkilerini yoğun olarak yaşadıkları görülmektedir.

1.6 Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet İle Umutsuzluk İlişkisi

Rideout ve Momtemuro (1986) umut kavramını "gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentiler" olarak tanımlamaktadır. Umut kavramının en önemli özellikleri ise her zaman bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile değişiklik meydana gelebileceğine olan inançtır. Umutsuzluk ise "gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentiler" şeklinde tanımlanmaktadır. (Rideout ve Montemuro, 1986; Akt; Dilbaz & Seber, 1993). Umut ve umutsuzluk bireyin hedeflerine ulaşma olasılığının yansıması olarak ele alınmaktadır (Melges ve Bowlby, 1969). Umut, gelecekle ilgili başarıya yönelik inançlardan oluşurken umutsuzluk başarısızlığa yönelik inançlardan oluştuğundan bu kavramlar birbirine zıt durumları ifade etmektedir.

Beck'e (2005) göre umutsuzluk, gelecekle ilgili olumsuz beklentilerin tecrübe edildiği duygu durumudur. Bu beklenti, olumsuz bir durumun değişmeyeceğine yönelik ve kişinin kendini olumsuz değerlendirmesine yönelik olan inanç ve düşüncedir. McLaughlin, Miller ve Warnick (1996) umutsuzluk duygusunu, bireyin kendisi veya gelecek hayatı ile ilgili olumsuz beklentiler sistemi olarak tanımlamaktadır. Wagner (1995) ise umutsuzluğu, çok istenen bir sonucun meydana gelmeyeceği veya olumsuz olarak meydana geleceği ve hiçbir şeyin iyiye gitmeyeceği ile ilgili beklenti olarak tanımlamaktadır (Akt: Bolland, 2003). Umutsuzluk ile ilgili yapılan tanımların ortak özelliği olarak, umutsuzluğun gelecek ile ilgili olumsuz duygu ve düşüncelerden oluştuğu söylenebilir.

Umutsuzluk bazı araştırmacılar tarafından farklı boyutlarla ele alınarak açıklanmaktadır. Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) umutsuzluğu 3 boyutta açıklamaktadır. İlk olarak, bilişsel boyutta kişinin gelecekle ilgili olumsuz düşünceleri yer almaktadır. İkinci olarak, duygusal boyutta kişinin gelecekle ilgili olumsuz inançları, hisleri yer almaktadır. Son olarak, motivasyonel boyutta kişinin gelecekle ilgili değişim gücüne olan inancı yer almaktadır. Melges ve Bowlby (1969) ise gelecekle ilgili olan umut veya umutsuzluk duygusunun üç süreçten geçilerek

yaşandığını belirtmektedir. Bu süreçler yeteneğe karşı şans, güvene karşı güvensizlik ve uzun döneme karşı kısa dönem olarak açıklanmaktadır. Yeteneğe karşı şans sürecinde, kişi geleceğinin şansa bağlı olduğunu düşünürse kendi yeteneğiyle olayları değiştireceğine olan inancı yıkılmakta, umutsuzluk yaşamaktadır. Güvene karşı güvensizlik sürecinde, kişi başkalarına karşı kendini güvende hissettiğinde umut duygusu gelişmektedir. Son olarak, uzun döneme karşı kısa dönem sürecinde ise hedefler uzun süreli tutulduğunda kişi sonucu beklerken umutsuzluğa düşebilmektedir.

Umutsuzluk ilk olarak kişinin bir olayı olumsuz algılamasıyla başlamakta ve hiçbir şeyin bu durumu değiştiremeyeceği algısıyla devam etmektedir. Daha sonra olayın sebepleri ve sonuçları hakkında çıkarımlar yapılmaktadır (Abramson, Metalsky ve Alloy, 1989). Morselli (2016) ise umutsuzluğun, kişinin hayatında olumsuz bir olayın meydana gelmesi ve bu olumsuz olayların sürekli devam edeceğini düşünmesiyle devam ettiğini belirtmektedir. Corey'in (2008) araştırmasına göre, umutsuzluk bireyin bilişsel yapısı ile yakın ilişkiye sahiptir. Bilişsel yaklaşıma göre, bireyin yaşadığı kızgınlık, korku ya da umutsuzluk gibi olumsuz duyguların temelinde olayın kendisi değil olaylara yüklediği inanç ve beklentiler yer almaktadır (Corey, 2008).

Umutsuzluk ile ilgili yapılan araştırmalarda umutsuzluk ile ilişkili olduğu bulunan bazı duygu ve durumlar görülmektedir. Umutsuzluk ile düşük özgüven, sosyal geri çekilme, çevreye güven eksikliği (Youngren ve Lewinsohn, 1980), öz saygı yitimi (Dilbaz ve Seber, 1993), boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler (Tümkaya ve ark., 2011), akılcı olmayan inançlar (Kodan, 2013), kaygı (Tüfekçiyaşar, 2014; Üngüren ve Ehtiyar, 2008), düşük problem çözme becerisi (Dündar, 2008), kişilik özellikleri, yaşam tecrübelerinin (Morselli, 2016) ilişkili olduğuna ulaşılmıştır.

Umutsuzluğun nedenlerini açıklamaya yönelik de çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Fromm'a (1995) göre umutsuzluğun en önemli sebebi: birinin kendisine, sevdiği birine, geleceğe ya da hayata dair yaşadığı inanç kaybıdır (Akt: Dilmaç, 2017). Fromm'un açıklamasına ek olarak umutsuzluğun sebepleri: karşılaşılan olayları olumsuz olarak algılama, olayların hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğini düşünme,

olayların sebepleri, sonuçları ve kişiler hakkında olumsuz çıkarımlarda bulunma ve değiştirilemeyecek olayların hayatı tamamen kötü etkileyeceğini düşünme olarak açıklanmaktadır (Dunn, 2005). Amerikan Psikoloji Birliği (1997) tarafından umutsuzluğun nedenleri uzun süreli stres, beden sağlığının bozulması, kendini bırakmak ve yalnızlık olarak açıklanmaktadır (akt: Üngüren ve Ehtiyar, 2009).

Umutsuzluğun nedenleriyle birlikte, umutsuzluğa eşlik eden birtakım rahatsızlıklar ve olumsuz durumlar da bulunmaktadır (Dunn, 2005). Kashani, Reid ve Rosenberg (1989) umutsuzluk duygusunun yalnızca depresyon ve intihar düşüncesi değil her tür ruhsal sorunun görülme olasılığını artırdığını belirtmektedirler. Umutsuzluk ile birlikte en sık görülen ruhsal hastalık ise depresyon olmaktadır. Depresyon hastalarının birçoğu psikiyatriste mutsuzluk ve umutsuzluk yakınması ile gitmektedir. Depresyon hastalarının umutsuzluk yaşamasına yol açan en önemli sebepler, çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması veya değerli bir yakınlarının kaybı olmaktadır. Ruhsal hastalıkları için tedavi gören hastalardan umutsuzluk seviyesi yüksek olanların intihar eğilimlerinin depresyon riskinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Beck, Steer, Beck ve Newman, 1993). Ancak bu durum tüm depresyon hastaları umutsuzluk yaşamakta veya umutsuz olan herkes depresyonda ve intihar eğiliminde anlamına gelmemektedir (Mendonca ve Holden, 1996). Araştırma bulgularına göre, umutsuzluk depresyon ve intihar düşüncesi gibi bazı ruhsal sorunlarla beraber görülmektedir.

Umutsuzluk her yaştan bireyde görülebildiği gibi ergenlerde de görülmektedir. Ergenlik döneminde bireyler suskunluk, içe kapanıklık, çevreden kopma, aile içinde çatışma, arkadaşlarıyla sorunlar yaşama, geleceği hakkında endişe yaşama gibi bazı psikolojik durumlarla karşılaşmaktadır (Saygılı, 2002). Öte yandan günümüzde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi durumların hızla değişmesinden dolayı fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanan ergenlik dönemi daha zor geçmektedir. Yaşanan maddi-manevi sıkıntılar ergenleri de etkilemekte, umutsuzluk yaşamalarına neden olmaktadır (Özmen, Dündar, Çetinkaya, Taşkın ve Özmen, 2008). Ergenlik dönemine özgü sorunlara ek olarak, ülkemizde üniversiteye girişteki zorlu süreçler de ergenlerin

umutsuzluk düzeylerini artırmaktadır (Ceyhun ve Ceyhun, 2003). Öte yandan kişiler ergenlik döneminde bozulan arkadaşlık ilişkileri, cinsel taciz, toplumsal şiddet ve akademik baskılar gibi çokça stres faktörüne maruz kalmaktadır (Cicchetti ve Rogosch, 2002). Stres faktörüne maruz kalma sıklığı arttıkça olumsuz sonuçla karşılaşma riski de artmaktadır (Morales ve Guerra, 2006). Landis, Gaylord-Harden, Malinowski, Grant, Carleton ve Ford'un (2007) çalışmalarında kontrol edilemez stres faktörlerinin umutsuzluk ile yüksek düzeyde ilişkili olduğuna ulaşılmıştır. Özetle, ergenlik döneminde yaşanan stres, kaygı ve dönemsel sorunlar ergenlerin umutsuzluk düzeylerini artırabilmektedir.

Umutsuzluğun ergenleri nasıl etkilediğine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Dixon, Heppner ve Anderson (1991) tarafından ergenlerle yapılan çalışmada, yüksek stres altında olan, olumsuz yaşantılara ve düşük problem çözme becerisine sahip ergenlerin umutsuzluk seviyelerinin ve intihar düşüncelerinin daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Durak Batıgün (2005) tarafından 15-65 yaş arası bireylerle yapılan bir umutsuzluk çalışmasında 15-25 yaş arası gençlerin umutsuzluk ve yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, ergenlik dönemindeki bireylerin çeşitli sebeplerle umutsuzluk yaşayabilecekleri söylenebilir.

Ergenlik, bireyde fizyolojik, psikolojik ve bilişsel değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Stanley Hall ergenlik dönemini kısaca "fırtına ve stres" dönemi olarak tanımlamaktadır. Ergenlik, erinlik dönemine girme ile birlikte biyolojik olarak çocukluk döneminin sonu olan bir gelişim sürecidir (Koç, 2004). Hormonal değişimlerin yaşanmasıyla beraber bireyin fiziksel ve bilişsel yapısı gelişerek yetişkin yapısını almaya başlamakta ve somut düşünceden soyut düşünceye geçiş gerçekleşmektedir (Çelen, 2011).

Ergenlik, insan gelişimin en zor dönemlerinden biridir. Bu dönemde ergen fiziksel görünümünde, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde, karşı cinsle olan ilişkilerinde, eğitim, kariyer ve toplum beklentilerinde olan zorluklarla baş etmek durumundadır

(Dinçel, 2006). Ergen gelişimi, psikolojik olarak ebeveynden uzaklaşma ve bağımsız olmayı, aile dışından ilişkiler kurmayı ve kendi kimliğini aramayı gerektirir. Bu nedenle ergenlik dönemi bir bireyselleşme sürecidir (Kimmel ve Weinner, 1985 akt: Dinçel, 2006). Öte yandan ergenlik döneminde yaşanan çeşitli değişimler hem ergeni hem de aileyi etkileyerek stres yaşatmakta ve ergen ile aile arasında çatışma yaşanmasına yol açabilmektedir (Dowdy ve Kliewer,1998 akt: Dinçel,2006).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanlış kullanımı her yaştan bireyde görülebilirken özellikle 12-18 yaş aralığındaki ergenlerde büyük bir risk oluşturmaktadır (Saygılı, 2002; Şimşek ve ark., 2015). Ergenlik döneminde bireyler yaşanan duygusal sorunlar veya arkadaşlık ilişkilerindeki sorunlardan kaçış olarak bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelmektedirler (Kıran Esen, 2009). Bu dönemde bireylerin saldırganlık ve suç işleme konularındaki tutum ve tavırları da değişmektedir. Saldırgan davranışlar, çocukluk yaşlarında akranlar arasında olumsuz olarak karşılanmaktayken ergenlik döneminde akranlar arasında popüler olmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bununla birlikte, tekrarlanan saldırgan davranışların sonucu olan zorbalık bu dönemde artış gösterebilmektedir. (Graham, Bellmore ve Juvonen, 2003). Akran ilişkileri bu dönemde oldukça önemlidir ve ergeni sosyal, duygusal olarak etkilemektedir (Espelage ve Swearer, 2003). Olumlu akran ilişkileri bireyin benlik algısı, özgüveni ve kimlik oluşumunu olumlu yönde etkilemektedir (Gavazzi, Anderson ve Sabatelli, 1993). Ancak olumsuz akran ilişkileri bireyin sosyal ve duygusal gelişimine zarar vermektedir. Akranlar arasında görülen saldırgan davranışlardan bir diğeri siber zorbalıktır. Ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun kullanmaları (Uluçay ve Melek, 2017) ve riskli davranışlarda bulunma eğilimlerinin fazla olmasından (Bhat, 2008) dolayı ergenlik döneninde siber zorbalık yoğun olarak görülmektedir.

Ergen yoğun bir yenilmezlik duygusu yaşamakta ve bunun sonucu olarak tehlikeli ve riskli davranışlarda bulunmaktadır (Santrock, 2011, s.371). Umutsuzluk, gelecek ile ilgili olumsuz beklentileri tanımlamakta ve genellikle olumsuz duygular içermektedir. Olumsuz duygular ise riskli davranışlar ile pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahiptir (Telef, 2014). Şimşek ve arkadaşlarının (2015) çalışmalarında, internet

bağımlılığı olan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. İnternet bağımlılığı ile siber zorbalık ise yüksek oranda bir ilişkiye sahiptir (Demir ve Seferoğlu, 2016; Türkoğlu, 2013). Buradan yola çıkarak, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir. Bu ilişkiler dikkate alınarak bazı araştırmalar yapılmıştır. Chu ve arkadaşları (2018) umutsuzluğun siber mağduriyet ile depresyon arasındaki ilişkiye aracılık ettiğine ulaşmıştır. Siber zorbalık ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Dilmaç (2017) tarafından yapılan çalışmada ise iki kavram arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tüm bunlar ele alındığında, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin araştırılması düşünülmüştür.

1.7 Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Bu bölümde, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile demografik değişkenler arasındaki ilişki alan yazında yer alan araştırma bulguları ile birlikte açıklanacaktır. İncelenecek demografik değişkenler sırasıyla cinsiyet, yaş, not ortalaması ve günlük internet kullanım süresidir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile cinsiyet arasındaki ilişki üzerine şu ana kadar yapılan çalışmalar ile bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Yapılan bazı çalışmalar erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını belirtmekte (Akgül, 2018; Altundağ, 2016; Gencer, 2017; Pamuk ve Bavlı, 2013; Pekşen Süslü, 2016; Polat ve Bayraktar, 2016; Smith, 2007; Şahin ve ark., 2010; Ybarra ve Mitchell, 2007), bazıları ise kızların erkeklere oranla daha fazla siber zorbalık yaptığını (Ayas, 2014; Eroğlu ve Güler, 2015) ve ya cinsiyetler arası bir farklılık olmadığını belirtmektedirler (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Patchin ve Hinduja, 2008; Williams ve Guerra, 2007). Shariff'in (2006) yaptığı araştırmaya göre ergenlik öncesi kızlar siber mağdur olurken ergenlik döneminde ise aktif birer siber zorba olabilmekte veya siber zorbalık olaylarının içerisinde bulunmaktadır.

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin yaşa göre farklılaşmasına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında siber zorbalık her yaş düzeyinde karşılaşılabilecek geniş kapsamlı bir sorundur. Ancak genellikle çocuklar ve ergenler tarafından yaşandığı görülmektedir (Tokunaga, 2010). Alan yazında siber zorbalık ve mağduriyetin yaş ile arttığını gösteren (Akgül, 2018; Gencer, 2017; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Semerci, 2017) ve yaşa göre farklılaşmadığını gösteren (Özdemir ve Akar, 2011; Slonje ve Smith, 2008; Ünver, 2016; Yarar, 2019) çalışmalar bulunmaktadır. Korkmaz ve Mehmedoğlu (2018) yaptıkları araştırmada 16-19 yaş aralığındaki bireylerin 35-55 yaş aralığındaki bireylerden daha fazla siber zorbalık yaptığına ulaşmışlardır. Özetle, siber zorbalık ve mağduriyetin yaşla beraber arttığını, yaşa göre değişmediğini ve ergenler arasında yoğun olarak görüldüğünü belirten çalışmalar bulunmaktadır.

Siber zorbalık ve siber mağduriyeti not ortalaması değişkenine göre ele alan çalışmalara baktığımızda, Huang ve Chou (2010) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık ve not ortalaması arasında bir ilişki tespit edilmediği görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalar not ortalamasının artmasıyla siber zorbalık ve mağduriyet oranlarının da arttığını göstermektedir (Bingöl ve Tanrıkulu, 2014; Çivildağ ve Cooper, 2013). Yelci (2018) araştırmasında, not ortalaması düşük ergenlerin birçoğunun arkadaşlık ilişkilerinde sorunlar yaşadığını ve buradaki eksikliği bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden yaptıkları zorbaca davranışları ile kapatmaya çalıştıklarını belirtmektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin günlük internet kullanım süresine göre farklılaşmasına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında, günlük internet kullanım süresi fazla olanların siber zorbalık puanlarının da fazla olduğu görülmektedir (Dalmaç, 2014; Eroğlu ve ark, 2015; Ünver, 2016; Yarar, 2019). İğdeli (2018) ve Pekşen Süslü'nün (2016) yaptıkları araştırmalarda, günlük internet kullanım süresi fazla olanların siber zorba ve siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

1.8 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Ergenlerin siber zorbalık puanlarında cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresi açısından anlamlı fark var mıdır?

2. Ergenlerin siber mağduriyet puanlarında cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresi açısından anlamlı fark var mıdır?

3. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.9 Araştırmanın Önemi

Modern dünya ile beraber bilgi ve iletişim teknolojileri insan hayatının vazgeçilmez ögelerinden olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri zaman içerisinde her yaştan birey tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin hayatın her alanında kullanılması, hızlı gelişimi ve kolay erişilebilirliği ile beraber her geçen gün bu araçlara erişim yaygınlaşmaktadır. Özellikle ergenler içinde bulundukları dönem nedeniyle yaşadıkları sosyal, duygusal, fiziksel sorunlardan kaçış olarak bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelebilmektedirler. Bilgi ve iletişim teknolojileri ergenler için ders çalışma, yeni bilgiler edinme, sosyalleşme gibi olumlu özelliklere sahiptir. Ancak bunların denetimsiz ve sınırsız olması ergenler için çok ciddi olumsuz özellikler de taşımaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin denetimsiz, sınırsız ve kötü amaçlı

kullanımı ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet yaşamalarının nedenleri arasındadır.

Siber zorbalık ergenleri sosyal, duygusal ve psikolojik olarak çok ciddi etkilemektedir. Siber zorbalık ergenlerin hayatlarını sonlandırmalarına neden olacak kadar önemli bir sorundur. Dünya'da ve Türkiye'de siber zorbalık ve siber mağduriyet oranları azımsanmayacak derecededir. Siber zorbalık, ergenlerin okul içi ve dışında yaşadıkları birçok sorunun nedeni veya sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyeti ile ilişkili etmenlerin bilinmesi önemlidir. Bunun bilinmesi, ergenlerin siber zorbalıkla ilgili veya siber zorbalığın neden olduğu sorunlarla ilgili önlem alınması ve müdahale edilmesi açısından önem taşımaktadır. Öte yandan siber zorbalık ve mağduriyetin umutsuzlukla ilişkisinin incelenmesi, ergenlerin siber zorbalık ve umutsuzluk ile ilgili durumlar konusunda erken müdahale ve ortak çözüm yolları bulmak açısından önemlidir. Tüm bunların ergenlerin ruhsal gelişimlerinde önemli olduğu düşünülerek bu konuyla ilgili yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişki üzerine yapılmış araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma bulgularından elde edilen bilgilerin okul yöneticileri, psikolojik danışmanlar ve veliler için ergenlerin yaşadıkları siber zorbalık, siber mağduriyet ve umutsuzluk konularında önleyici ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.10 Varsayımlar

1. Bu araştırmaya katılan ergenlerin sorulara gerçekçi cevaplar verdikleri varsayılmaktadır.

2. "Siber Zorbalık Ölçeği" ile ergenlerin siber zorbalık puanlarının, "Siber Mağduriyet Ölçeği" ile ergenlerin siber mağduriyet puanlarının ve "Beck Umutsuzluk Ölçeği" ile ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin ölçüldüğü varsayılmaktadır.

1.11 Sınırlılıklar

Araştırma sonuçlarını etkileyen bazı sınırlılıklar aşağıda sıralanmaktadır.

1. Bu araştırma yalnızca devlet okuluna devam eden lise öğrencileriyle sınırlıdır.

2. Bu araştırma sonuçları araştırma grubu ile sınırlıdır.

3.Bu araştırmada bağımsız değişkenler ergenlerin beyanıyla sınırlıdır.

1.12 Tanımlar

Siber Zorbalık: Bilgi ve iletişim teknolojileri üzerinden özellikle sosyal paylaşım sitelerinde mesajlaşma ve haberleşme sonucu görülen bir zorbalık biçimidir (Cho ve Yoo, 2016, s.10).

Siber Mağduriyet: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ile maruz kalınan zorbalıktır (Palermiti ve ark., 2017, s.136).

Umutsuzluk: Gelecekle ilgili olumsuz beklentilerin tecrübe edildiği duygu durumudur (Beck, 2005, s.23).

BÖLÜM 2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modeli genel tarama modellerinden olan ilişkisel tarama ve ilişkisel nedensel tarama modelidir. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasında değişim olup olmadığını ve değişimin derecesini tespit etmeye yarayan bir araştırma modelidir. İlişkisel tarama modeli, bir değişkenin bilinerek diğer değişken hakkında çıkarımlarda bulunmayı sağlamaktadır (Karasar, 2012). Bu araştırmada, ilişkisel tarama modeli aracılığıyla ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2 Araştırma Grubu

Araştırma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tekirdağ ili Çerkezköy, Çorlu, Ergene ve Kapaklı ilçeleri devlet liselerinden seçilen 356'sı kız, 324'ü erkek olmak üzere 680 lise 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma verilerini elde etmek için 730 ergene ulaşılmış ve ölçme araçları uygulanmıştır. Veri girişleri sırasında eksik doldurulan ve boş bırakılan ölçeklerden elde edilen veriler analize dahil edilmemiştir. Bu nedenle araştırma bulgularına 680 ergenin katılımıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan ergenlerin bağımsız değişkenlere ilişkin frekans ve yüzdelik değerleri Tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1 Ergenlerin Bağımsız Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzdelik Değerleri (N=680)

Değişken	Grup	f	%	Geçerli	Yığılmalı
Cinsiyet	Kız	356	52,4	52,4	52,4
	Erkek	324	47,6	47,6	100,0
Yaş	14	34	5,0	5,0	5,0
	15	130	19,1	19,1	24,1
	16	109	16,0	16,0	40,1
	17	250	36,8	36,8	76,9
	18	157	23,1	23,1	100,0
Not ortalaması	0-50	26	3,8	3,8	3,8
	50-70	168	24,7	24,7	28,5
	70-85	281	41,3	41,3	69,9
	85-100	205	30,1	30,1	100,0
Bilgisayar var mı?	Evet	476	70,0	70,0	70,0
	Hayır	204	30,0	30,0	100,0
Cep telefonu var mı?	Evet	639	94,0	94,0	94,0
	Hayır	41	6,0	6,0	100,0
Tablet var mı?	Evet	293	43,1	43,1	43,1
	Hayır	387	56,9	56,9	100,0
Günlük interneti kullanım süresi	1-3 saat	241	35,4	35,4	35,4
	3-5 saat	248	36,5	36,5	71,9
	5-7 saat	116	17,1	17,1	89,0
	7saatten fazla	75	11,0	11,0	100,0

Araştırmaya katılan ergenlerin bağımsız değişkenlerine ait özelliklerinin frekans ve yüzde değerlerinin gösterildiği Tablo 2.1'de görüldüğü gibi, ergenlerin %52.4'ü kız, %47.6'sı erkektir. Katılan ergenlerin 34'ü (%5,0) 14 yaşında, 130'u (%19,1) 15 yaşında, 109'u (%16,0) 16 yaşında, 250'si (%36,8) 17 yaşında ve 157'si (%23,1) 18 yaş grubundadır. Ergenlerin yaş dağılımlarına bakıldığında en büyük payın 17 yaş grubunda olduğu görülmektedir (Ort.=16.5, S=1.1). Ergenlerin not ortalamaları 0-50, 50-70, 70-

85 ve 85-100 olarak dört gruba ayrılmaktadır. Not ortalaması dağılımında en büyük payı %41.3 ile 70-85 puan arası not ortalamasına sahip ergenler oluşturmaktayken en küçük payı ise %3.8 ile 0-50 puan arası not ortalamasına sahip ergenler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan ergenlerin %94'ü cep telefonuna, %70'i bilgisayara ve % 43.1'i tablete sahiptir. Ergenlerin günlük internet kullanım süreleri incelendiğinde en yüksek oranın %36.5 ile 3-5 saat arası olduğu, en düşük oranın ise %11 ile 7 saatten fazla olduğu görülmektedir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen 'Kişisel Bilgi Formu', Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) tarafından geliştirilen 'Siber Zorbalık Ölçeği' ve Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012) tarafından geliştirilen 'Siber Mağduriyet Ölçeği' ve Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) tarafından geliştirilen ve Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin (1993) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' kullanılmıştır.

2.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu'nda ergenlerin cinsiyeti, yaşı, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olup olmaması ve günlük internet kullanım süresini öğrenmek için sorular bulunmaktadır. Kişisel Bilgi Formu Ek-1'de gösterilmektedir.

2.3.2 Siber Zorbalık Ölçeği

Siber Zorbalık Ölçeği, Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) tarafından ergenlerin siber zorbalık davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışması 11- 18 yaş arası 515 ergenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm maddeler için temel bileşenler analizi bağlamında açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .939 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki

Kare değeri 9197.54 (p<.05) olarak bulunmuştur. Bileşen Matrisi incelendiğinde tüm maddelerin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu tek faktör 12.139'luk bir özdeğer ile toplam varyansın %50.58'ini açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiği (screeplot) üzerinde kırılma noktası incelenmiş, kırılma noktasından da ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .49 ile .82 arasında değişmektedir.Cronbach alfa katsayısı .95 olup; test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .70 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerler, ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012).

Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup dörtlü (Hiçbir Zaman, Bazen, Çoğu Zaman, Her Zaman) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. "Hiçbir Zaman" bir puan olarak, "Her Zaman" yanıtı ise dört puan olarak değerlendirilmektedir. Böylece ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96 olmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması katılımcının siber zorbalık davranışının yüksek olduğunu göstermektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu 2012). Siber Zorbalık Ölçeği Ek-2'de gösterilmektedir.

2.3.3 Siber Mağduriyet Ölçeği

Siber Mağduriyet Ölçeği, Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012) tarafından ergenlerin siber mağduriyet davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışması 11 ile 18 yaş arası 532 ergenin (260 erkek, 272 kadın) katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm maddeler için temel bileşenler analizi bağlamında açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .882 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 4374.93 (p<.05) olarak bulunmuştur. Ortak varyansların .43'un üzerinde olduğu bulunmuştur. Bileşen matrisi incelendiğinde tüm maddelerin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu tek faktör 7.24'lük bir özdeğer ile toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .43 ile .67 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise

.75 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerler ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu şeklinde yorumlanabilir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012).

Ölçek 24 maddeden oluşmaktadır ve her madde "Evet" ya da "Hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. "Evet" yanıtı iki puan, "Hayır" yanıtı bir puandır ve ters madde yoktur. Ölçekten alınan en düşük puan 24, en yüksek puan 48 olmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması katılımcının siber mağduriyet davranışının yüksek olduğunu göstermektedir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012). Siber Mağduriyet Ölçeği Ek-3'te gösterilmektedir.

2.3.4 Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği (Beck Hopelessness Scale), Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) tarafından ergenlerin ve yetişkinlerin gelecekle ilgili olumsuz beklentilerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Türkiye'de kullanılan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin (1993) tarafından yapılmıştır. Ölçek 'gelecekle ilgili duygular', 'motivasyon kaybı' ve 'gelecek ile ilgili beklentiler' olmak üzere 3 faktörlü yapıdan oluşmaktadır (Seber ve ark., 1993).

Türkiye uyarlanması yapılan ölçeğin iç tutarlığına ilişkin yapılan analizde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenirlik katsayısı .74 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için Beck Depresyon Envanteri ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kriter olarak alınmış ve korelasyon katsayıları .65 ve .55 olarak tespite dilmiştir (Seber ve ark., 1993). Daha sonra yapılan başka bir çalışmada ölçeğin normal grup, kronik-fiziksel hastalar ve psikiyatrik hastalarda umutsuzluğu ölçmek için geçerli olduğu bulunmuştur (Durak ve Palabıyıkoğlu, 1993).

Sorulara doğru-yanlış şeklinde cevap verilmekte ve sorular negatif beklentileri yansıtmaktadır. 11 doğru 9 yanlış cevaptan oluşan ölçme aracı kişinin kendisi

tarafından cevaplandırılmaktadır. Ölçekten beklenen cevaplar ile eşleşen her cevap 1 puan almakta eşleşmeyen cevaplar ise 0 puan almaktadır. Elde edilen toplam puan "umutsuzluk" puanı olarak kabul edilmektedir. Ölçekten elde edilen puanların yüksek olması katılımcının umutsuzluk düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçme aracında yer alan 1., 6., 13., 15., 19. maddeler gelecek ile ilgili duyguları, 2., 3., 9., 11., 12., 16., 17., 20. maddeler motivasyon kaybını, 4., 7., 8., 14., 18. maddeler gelecekle ilgili beklentileri belirtmektedir (Seber ve ark., 1993).

2.4 Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturacak ergenlere veri toplama araçlarının uygulanabilmesi için Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne dilekçeyle başvuruda bulunulmuştur. Tekirdağ ili Çerkezköy, Çorlu, Ergene ve Kapaklı ilçelerinde belirlenen okullarda çalışmaların yapılabilmesi için Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmıştır. Çalışma yapılacak okulların müdürleri ve rehber öğretmenleri ile görüşülerek uygulamanın yapılacağı gün ve saat için randevu alınarak belirlenen gün ve saatlerde veri toplama araçları uygulanmıştır. Çalışma öncesinde okul idarecilerine, rehber öğretmenlere ve uygulamaya katılacak ergenlere gerekli açıklamalar yapılmıştır. Çalışmaya katılımda gönüllülük ilkesine uygun davranılmıştır. Ölçme araçları araştırmaya katılmayı kabul eden ergenlere uygulandı. Veriler 2018 yılının Nisan ve Mayıs aylarında toplanmıştır. Araştırmada kullanılan "Kişisel Bilgi Formu", "Siber Zorbalık Ölçeği", "Siber Mağduriyet Ölçeği ve "Beck Umutsuzluk Ölçeği" katılımcılara aynı form içinde verilerek aynı anda uygulanmıştır. 730 adet ölçekten eksik ve hatalı doldurulan ölçekler çıkarıldıktan sonra kalan ölçekler araştırmaya dâhil edilmiştir.

2.5 Ölçeklerin Araştırma İçin Güvenirlik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin araştırmanın uygulama kısmında toplanan veriler için güvenirliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Uygulanan ölçeklerin güvenirliğini analiz etmek amacıyla Cronbach Alpha ve Kuder-Richardson 20 yöntemleri uygulanmıştır. Cronbach Alpha ve Kuder-Richardson 20 ölçekteki maddelerin iç tutarlılığını ve maddelerin birbiriyle uyumunu incelemeye yönelik istatiksel bir yöntemdir (Alpar, 2013). Cronbach Alpha değerlerinin güvenirlik düzeylerini ifadesi aşağıdaki gibidir:

$0 < \alpha < .40$ ise güvenilir değildir,

$.40 < \alpha < .60$ ise düşük güvenirlikte,

$.60 < \alpha < .80$ ise güvenilir,

$.80 < \alpha < 1.00$ ise yüksek güvenirlik olarak değerlendirilmektedir (Alpar, 2013).

Tablo 2.2 Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Madde Sayısı	Alpha
Siber Zorbalık Ölçeği	24	.921
Siber Mağduriyet Ölçeği	24	.903
Umutsuzluk Ölçeği	20	.859

Araştırmada kullanılan ölçeklerin araştırma için güvenilir olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Cronbach Alpha ve Kuder-Richardson 20 analiz sonuçları Tablo 2.2'de gösterilmektedir. Elde edilen analiz sonucunda kullanılan Siber Zorbalık Ölçeğinin Alpha değeri .921 olarak bulunmuştur. Bu değer Siber Zorbalık Ölçeğinin yüksek oranda güvenilir olduğunu göstermektedir. Siber Mağduriyet Ölçeğinin Alpha

değeri .903 olarak bulunmuştur. Bu değer Siber Mağduriyet Ölçeğinin yüksek oranda güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçek Kuder-Richardson 20 yöntemi ile incelendiğinde yalnızca 7. maddenin güvenirliği düşürdüğüne ulaşılmaktadır. Son olarak, Umutsuzluk Ölçeğinin Alpha değeri .859 olarak bulunmuştur. Bu değer araştırma için ölçeğin yüksek oranda güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçek Kuder-Richardson 20 yöntemiyle incelendiğinde, 5., 8., 10. ve 12. maddelerin güvenirliği düşürdüğüne ulaşılmaktadır.

2.6 Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak bir istatistik yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın amacına bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet bağımlı değişkenler, ergenlerin cinsiyeti, yaşı, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumları, günlük internet kullanım süreleri ve umutsuzluk düzeyleri bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir.

Öncelikle analizlere başlamadan verilerin normallik dağılımlarını belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri uygulanmıştır. Bağımlı değişkenlerin normallik dağılım testleri Tablo 2.3, Tablo 2.4 ve Tablo 2.5'te gösterilmektedir.

Tablo 2.3 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerinin Normallik Test Sonuçları

Değişken	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	Sd	P	İstatistik	Sd	P
Siber Zorbalık Toplam Puanı	0,279	680	0,000**	0,622	680	0,000**
Siber Mağduriyet Toplam Puanı	0,189	680	0,000**	0,831	680	0,000**

***p<0,001*

Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerinden alınan toplam puanlar üzerine yapılan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin analiz sonuçları Tablo 2.3'te gösterilmektedir. "Puanların dağılımı normal dağılımdan anlamlı farklılık göstermez" şeklinde kurulan yokluk (null) hipotezinin p<.05'ten büyük çıkması, bu anlamlılık düzeyinde puanların normal dağılım gösterdiği şeklinde yorumlanır (Büyüköztürk, 2008). Bu araştırmada Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerinden ergenlerin aldıkları puanların normal dağılım göstermediğine ulaşılmıştır (p<.05). Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçlarına göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeklerinden elde edilen toplam puanların normal dağılım göstermemesi nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 2.4 Siber Zorbalık Ölçeğinin Bağımsız Değişkenler Açısından Normallik Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	Grup	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	Sd	P	İstatistik	Sd	P
Cinsiyet	Kadın	0,297	356	0,000**	0,559	356	0,000**
	Erkek	0,259	324	0,000**	0,682	324	0,000**
Yaş	14	0,295	34	0,000**	0,574	34	0,000**
	15	0,235	130	0,000**	0,730	130	0,000**
	16	0,281	109	0,000**	0,606	109	0,000**
	17	0,277	250	0,000**	0,639	250	0,000**
	18	0,293	157	0,000**	0,580	157	0,000**
Not ortalaması	0-50	0,322	26	0,000**	0,557	26	0,000**
	50-70	0,257	168	0,000**	0,693	168	0,000**
	70-85	0,270	281	0,000**	0,642	281	0,000**
	85-100	0,302	205	0,000**	0,536	205	0,000**
Bilgisayar var mı?	Evet	0,273	476	0,000**	0,644	476	0,000**
	Hayır	0,293	204	0,000**	0,562	204	0,000**
Cep telefonu var mı?	Evet	0,276	639	0,000**	0,629	639	0,000**
	Hayır	0,320	41	0,000**	0,622	41	0,000**
Tablet var mı?	Evet	0,266	293	0,000**	0,651	293	0,000**
	Hayır	0,288	387	0,000**	0,601	387	0,000**
Günlük internet kullanma süresi	1-3 saat	0,314	241	0,000**	0,539	241	0,000**
	3-5 saat	0,282	248	0,000**	0,596	248	0,000**
	5-7 saat	0,216	116	0,000**	0,765	116	0,000**
	7 saatten Fazla	0,254	75	0,000**	0,697	75	0,000**

p<0,001

Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanlarının ergenlerin cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olup olmama ve günlük internet kullanım süresi açısından normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını öğrenmek için yapılan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin analiz sonuçları Tablo 2.4'te gösterilmektedir. Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olup olmama ve günlük internet kullanım süresi açısından normal dağılım göstermediğine ulaşılmıştır ($p<.05$). Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçlarına göre Siber Zorbalık Ölçeği toplam puanlarının incelenen tüm bağımsız değişkenler açısından normal dağılım göstermemesi nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 2.5 Siber Mağduriyet Ölçeğinin Bağımsız Değişkenler Açısından Normallik Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	Grup	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	Sd	P	İstatistik	Sd	P
Cinsiyet	Kadın	0,187	356	0,000**	0,852	356	0,000**
	Erkek	0,201	324	0,000**	0,807	324	0,000**
Yaş	14	0,181	34	0,006	0,853	34	0,000**
	15	0,162	130	0,000**	0,871	130	0,000**
	16	0,207	109	0,000**	0,844	109	0,000**
	17	0,201	250	0,000**	0,826	250	0,000**
	18	0,220	157	0,000**	0,771	157	0,000**
Not ortalaması	0-50	0,232	26	0,000**	0,830	26	0,000**
	50-70	0,196	168	0,000**	0,815	168	0,000**
	70-85	0,180	281	0,000**	0,854	281	0,000**
	85-100	0,197	205	0,000**	0,818	205	0,000**
Bilgisayar var mı?	Evet	0,177	476	0,000**	0,851	476	0,000**
	Hayır	0,219	204	0,000**	0,774	204	0,000**
Cep telefonu var mı?	Evet	0,185	639	0,000**	0,837	639	0,000**
	Hayır	0,270	41	0,000**	0,729	41	0,000**
Tablet var mı?	Evet	0,173	293	0,000**	0,863	293	0,000**
	Hayır	0,205	387	0,000**	0,802	387	0,000**
Günlük internet kullanım süresi	1-3 saat	0,242	241	0,000**	0,751	241	0,000**
	3-5 saat	0,187	248	0,000**	0,857	248	0,000**
	5-7 saat	0,155	116	0,000**	0,897	116	0,000**
	7 saatten fazla	0,209	75	0,000**	0,847	75	0,000**

p<0,01

Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanlarının ergenlerin cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olup olmama ve günlük internet kullanım süresi açısından normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını öğrenmek için yapılan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin analiz sonuçları Tablo 2.5'te gösterilmektedir. Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olup olmama ve günlük internet kullanım süresi açısından normal dağılım göstermediğine ulaşılmıştır ($p<.05$). Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçlarına göre Siber Mağduriyet Ölçeği toplam puanlarının incelenen tüm bağımsız değişkenler açısından normal dağılım göstermemesi nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilerle ilgili yapılan normallik testleri sonucunda verilerin analizi ve bulguların saptanmasında kullanılacak testler aşağıda sıralanmaktadır:

1.Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında cinsiyet ve bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Mann-Whitney U testi "iki ilişkisiz grubun, ilgilenilen değişken bakımından evrende benzer dağılımlara sahip olup olmadığını test eder" (Büyüköztürk, 2008).

2.Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında yaş, not ortalaması, günlük internet kullanım süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Kruskal-Wallis testi "iki yada daha çok örneklem ortalamasının birbirinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eder" (Büyüköztürk, 2008).

3.Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında bağımsız değişkenler açısından anlamlı farklılık olduğu durumlarda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

4.Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı incelemek amacıyla normal dağılım göstermeyen değişkenlere uygulanan Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı uygulanmıştır. Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı "normal dağılım göstermeyen iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulup yorumlamak amacıyla kullanılır" (Büyüköztürk, 2008).

5.Araştırmada yapılan tüm istatiksel analizlerde anlamlılık düzeyi en az .05 olarak kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenler üzerinde bağımsız değişkenlerin farklılık ve ilişkilerinin anlamlılık değeri .05'ten küçük bulunduğunda farklılık ve ilişkiler anlamlı bulunmuştur.

BÖLÜM 3. BULGULAR

Araştırmanın bulgular bölümünde, öncelikle siber zorbalık puanlarında cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma ve günlük internet kullanım süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığı incelenecektir. Daha sonra siber mağduriyet puanlarında cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma ve günlük internet kullanım süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığı incelenecektir. Son olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Yapılan istatiksel işlemler ve bulgular sırasıyla tablolar ile gösterilerek ilgili açıklamalar yapılmıştır.

3.1 Ergenlere Uygulanan Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Umutsuzluk Ölçeklerinden Elde Edilen Puanların Betimleyici İstatistikleri

Araştırmaya katılan ergenlere üzerinde uygulanan Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Umutsuzluk Ölçeklerinden alınan puanlara yönelik yapılan betimleyici istatistik sonuçları Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Ergenlere Uygulanan Ölçeklerden Elde Edilen Puanların Betimsel İstatik Sonuçları (N=680)

Ölçek	$\bar{X}$	**Ss**	**Alınabilecek Puan (Min-Maks.)**
Siber Zorbalık Toplam Puanı	27,32	5,68	24-96
Siber Mağduriyet Toplam Puanı	28,33	4,92	24-48
Umutsuzluk Toplam Puanı	5,95	4,52	0-20

Siber Zorbalık Ölçeği 24 maddeden oluşmakta ve ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 96'dır. Bu ölçekten alınacak puanların yüksek olması siber zorbalığın yüksek olduğu, puanların düşük olması ise siber zorbalığın düşük olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin ortalama siber zorbalık puanının ölçekten alınabilecek puanların alt sınır puanına yakın olduğu Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}$ Siber Zorbalık =27,32$\pm$5,68).

Siber Mağduriyet Ölçeği 24 maddeden oluşmakta ve ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 96'dır. Bu ölçekten alınacak puanların yüksek olması siber mağduriyetin yüksek olduğu, puanların düşük olması ise siber mağduriyetin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin ortalama siber mağduriyet puanının ölçekten alınabilecek puanların alt sınır puanına yakın olduğu Tablo 3.1'de görülmektedir ($\overline{X}$ Siber Mağduriyet =28,33$\pm$4,92).

Beck Umutsuzluk Ölçeği 20 sorudan oluşmakta ve alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 20'dir. Bu ölçekten alınacak puanların yüksek olması umutsuzluğun yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin ortalama umutsuzluk puanları Tablo 3.1'de görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Umutsuzluk}}$=5,95$\pm$4,52).

3.2 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Bağımsız Değişkenler Açısından Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan ergenlerin siber zorbalık puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma ve günlük internet kullanım süresi değişkenleri açısından farklılaşmasına yönelik bulgular açıklamaları ile gösterilmiştir.

Tablo 3.2 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Cinsiyet**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	Kız	356	321,56	114476,5	50930,5	0,006*
	Erkek	324	361,31	117063,5		

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.2'de gösterilmiştir. Test sonucunda kızların ve erkeklerin siber zorbalık puanlarının cinsiyete göre farklılaştığına ulaşılmıştır (U= 50930,5, p<.05). Kız ve erkek ergenlere ait sıra ortalamalarına bakıldığında, erkeklerin siber zorbalık puanlarının kızların siber zorbalık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{\text{Kız}}$ =321,56 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Erkek}}$ =361,31).

Tablo 3.3 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Yaş**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		N	**Sıra Ortalaması**	**X^2**	**Sd**	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	14	34	301,18	2,874	4	0,579
	15	130	351,24			
	16	109	351,09			
	17	250	342,94			
	18	157	328,88			

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.3'te gösterilmiştir. Test sonucunda ergenlerin siber zorbalık puanlarında yaşa göre fark olmadığı görülmektedir (X^2(sd=4, n=680)=2,874, p<.05). Buradan yola çıkarak, siber zorbalıkta yaşın herhangi bir etkisi görülmediği söylenebilmektedir.

Tablo 3.4 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Not Ortalaması Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Not Ortalaması**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		N	**Sıra Ortalaması**	**X^2**	**Sd**	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	0-50	26	309,46	10,257	3	0,016*
	50-70	168	352,29			
	70-85	281	359,81			
	85-100	205	308,3			

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının not ortalaması değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.4'te gösterilmiştir. Test sonucunda ergenlerin siber zorbalık puanlarında not ortalamasına göre anlamlı fark olduğu görülmüştür (X^2(sd=3, n=680)=10,257, p<.05).

Tablo 3.5 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Not Ortalaması Gruplarına Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Zorbalık Ölçeği	0-50 (1)	26	87,17	2266,50	1915,50	0,296
	50-70 (2)	168	99,10	16648,50		
	0-50(1)	26	133,27	3465,00	3114,00	0,199
	70-85(3)	281	155,92	43813,00		
	0-50(1)	26	116,02	3016,50	2664,50	0,999
	85-100(4)	205	116,00	23779,50		
	50-70(2)	168	221,93	37283,50	23087,50	0,689
	70-85(3)	281	226,84	63741,50		
	50-70(2)	168	200,26	33644,00	14992,00	0,024*
	85-100(4)	205	176,13	36107,00		
	70-85(3)	281	259,06	72795,00	24431,00	0,003*
	85-100(4)	205	222,18	45546,00		

**p<0,05*

Tablo 3.4'te verilen Kruskal-Wallis test sonucu sonrası, ergenlerin siber zorbalık puanlarının hangi gruplar arasında farklılaştığını bulmak amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.5'te gösterilmiştir. Siber zorbalık puanları, not ortalamaları 50-70(2) ve 85-100(4) arasında olan ergenlerde ve 70-85(3) ve 85-100(4) arasında olan ergenlerde anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, not ortalaması 85-100 arasında olan ergenlerin siber zorbalık puanları not ortalaması 50-70 arasında olan ergenlerden düşüktür. Not ortalamaları 85-100 arasında olan ergenlerin

siber zorbalık puanları not ortalamaları 70-85 arasında olan ergenlerden daha düşüktür. Ergenlerin siber zorbalık puanlarının not ortalamasına göre sıra ortalamaları aşağıdaki gibidir:

Sıra Ortalaması $_{50\text{-}70(2)}$= 200,26 ve Sıra Ortalaması $_{85\text{-}100(4)}$= 176,13 (U= 14992,00, p<.05)

Sıra Ortalaması $_{70\text{-}85(3)}$= 259,06 ve Sıra Ortalaması $_{85\text{-}100(4)}$= 222,18 (U= 24431,00, p<.05)

Tablo 3.6 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Bilgisayara Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Bilgisayar var mı?**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	476	346,1	164742,5	45887,5	0,238
	Hayır	204	327,44	66797,5		

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının bilgisayara sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3.6'da gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber zorbalık puanlarının bilgisayara sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediğine ulaşılmıştır (U= 45887,5, p<.05).

Tablo 3.7 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Cep Telefonuna Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Cep Telefonu var mı?**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	639	345,65	220872,5	9806,5	0,005*
	Hayır	41	260,18	10667,5		

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının cep telefonuna sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.7'de gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber zorbalık puanlarının cep telefonuna sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (U= 9806,5, p<.05). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, cep telefonu olanların siber zorbalık puanlarının cep telefonu olmayanların siber zorbalık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{\text{Evet}}$ = 345,65 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Hayır}}$ =260,18).

Tablo 3.8 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Tablete Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Tablet var mı?**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	293	363,93	106632	49830	0,005*
	Hayır	387	322,76	124908		

**p<0,05*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının tablete sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.8'de gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber zorbalık puanlarının tablete sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (U= 49830, p<.05). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, tableti olan ergenlerin siber zorbalık puanlarının tableti olmayan ergenlerin siber zorbalık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{Evet}$ =363,93 ve Sıra Ortalamasın $_{Hayır}$ =322,76).

Tablo 3.9 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Günlük internet kullanım süresi**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		N	**Sıra Ortalaması**	**X^2**	**Sd**	**P**
Siber Zorbalık Ölçeği	1-3 saat	241	285,38	37,725	3	0,000**
	3-5 saat	248	356,73			
	5-7 saat	116	407,25			
	7 saatten fazla	75	360,71			

***p<0,001*

Ergenlerin siber zorbalık puanlarının günlük internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.9'da gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber zorbalık puanlarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (X^2(sd=3, n=680)= 37,725, p<.05).

Tablo 3.10 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Zorbalık Ölçeği	1-3 saat (1)	241	218,43	52641,50	23480,50	0,000*
	3-5 saat (2)	248	270,82	67163,50		
	1-3 saat(1)	241	158,52	38203,00	9042,00	0,000*
	5-7 saat(3)	116	221,55	25700,00		
	1-3 saat(1)	241	150,43	36254,50	7093,50	0,002*
	7saatten fazla(4)	75	184,42	13831,50		
	3-5 saat(2)	248	173,48	43022,50	12146,50	0,015*
	5-7 saat(3)	116	201,79	23407,50		
	3-5 saat(2)	248	161,43	40035,50	9159,50	0,838
	7saatten fazla(4)	75	163,87	12290,50		
	5-7 saat(3)	116	100,91	11705,00	3781,00	0,121
	7saatten fazla(4)	75	88,41	6631,00		

**p<0,05*

Tablo 3.9'da verilen Kruskal-Wallis testi sonucu sonrası, siber zorbalık puanlarının hangi gruplar arasında farklılaştığını bulmak amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.10'da gösterilmiştir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, günlük internet kullanım süresi 1-3 saat olan ergenlerin siber zorbalık puanlarının,

günlük internet kullanımı 3-5 saat, 5-7 saat ve 7 saatten fazla olan ergenlerden düşük olduğuna ulaşılmıştır. Günlük interneti 3-5 saat kullanan ergenlerin siber zorbalık puanlarının, 5-7 saat kullanan ergenlerden düşük olduğuna ulaşılmıştır. Ergenlerin siber zorbalık puanlarının günlük internet kullanım sürelerine göre sıra ortalamaları aşağıdaki gibidir:

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$ = 218,43 ve Sıra Ortalaması $_{3\text{-}5\ saat(2)}$ = 270,82 (U= 23480,50, p<.05)

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$= 158,52 ve Sıra Ortalaması $_{5\text{-}7\ saat(3)}$= 221,55 (U= 9042,00, p<.05)

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$= 150,43 ve Sıra Ortalaması $_{7\ saatten\ fazla(4)}$ = 184,42 (U= 7093,50, p<.05)

Sıra Ortalaması $_{3\text{-}5\ saat(2)}$ = 173,48 ve Sıra Ortalaması $_{5\text{-}7\ saat(3)}$ = 201,79 (U= 12146,50, p<.05)

3.3 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Bağımsız Değişkenler Açısından Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma ve günlük internet kullanım süresi değişkenleri açısından farklılaşmasına yönelik bulgular açıklamaları ile gösterilmiştir.

Tablo 3.11 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	Kadın	356	343,81	122398	56492	0,64
	Erkek	324	336,86	109142		

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.11'de gösterilmiştir. Test sonucunda ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğine ulaşılmıştır (U=56492, p<.05).

Tablo 3.12 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Yaş	Betimsel İstatistikler		Kruskal-Wallis		
		N	Sıra Ortalaması	X^2	Sd	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	14	34	360,69	6,033	4	0,197
	15	130	357,04			
	16	109	366,03			
	17	250	333,35			
	18	157	316,1			

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.12'de gösterilmiştir. Test sonucunda ergenlerin siber mağduriyet puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediğine ulaşılmıştır (X^2(sd=4, n=680)=6,033, p<.05).

Tablo 3.13 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Not Ortalaması Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Not Ortalaması**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		N	**Sıra Ortalaması**	**X^2**	**Sd**	**P**
Siber Mağduriyet Ölçeği	0-50	26	340,6	8,091	3	0,044*
	50-70	168	342,23			
	70-85	281	361,24			
	85-100	205	310,64			

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının not ortalamasına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.13'te gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının not ortalamasına göre anlamlı bir farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (X^2(sd=3, n=680)=8,091, p<.05).

Tablo 3.14 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Not Ortalamasına Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	0-50 (1)	26	97,08	2524,00	2173,00	0,967
	50-70 (2)	168	97,57	16391,00		
	0-50(1)	26	145,29	3777,50	3426,50	0,597
	70-85(3)	281	154,81	43500,50		
	0-50(1)	26	125,23	3256,00	2425,00	0,446
	85-100(4)	205	114,83	23540,00		
	50-70(2)	168	217,32	36509,00	22313,00	0,327
	70-85(3)	281	229,59	64516,00		
	50-70(2)	168	196,35	32987,00	15649,00	0,123
	85-100(4)	205	179,34	36764,00		
	70-85(3)	281	258,84	72733,50	24492,50	0,004*
	85-100(4)	205	222,48	45607,50		

**p<0,05*

Tablo 3.14'te verilen Kruskal-Wallis testi sonucu sonrası, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının hangi gruplar arasında farklılaştığını bulmak amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi Tablo 3.14'te gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber mağduriyet puanları yalnızca not ortalamaları 70-85 arasında olan ve 85-100 arasında olan iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Not ortalamaları 85-100 arasında olan ergenlerin siber mağduriyet puanları not ortalamaları 70-85 arasında olan

ergenlerden daha düşüktür. Bu sonuçlara göre sıra ortalaması değerleri aşağıdaki gibidir:

Sıra Ortalaması $_{70\text{-}85(3)}$ = 258,84 ve Sıra Ortalaması $_{85\text{-}100(4)}$ = 222,48 (U=24492,50, p<.05)

Tablo 3.15 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Bilgisayara Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Bilgisayar var mı?**	**N**	**Sıra Ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Mann-Whitney U**	
					U	**P**
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	476	351,08	167116	43514	0,03*
	Hayır	204	315,8	64424		

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının bilgisayara sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.15'te gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının bilgisayara sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (U=43514, p<.05). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında bilgisayara sahip olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının bilgisayara sahip olmayan ergenlerin siber mağduriyet puanlarından yüksek olduğuna ulaşılmıştır (Sıra Ortalaması $_{Evet}$ =351,08 ve Sıra Ortalaması $_{Hayır}$ =315,8).

Tablo 3.16 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Cep Telefonuna Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Cep Telefonu var mı?	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	639	345,79	220958	9721	0,005*
	Hayır	41	258,1	10582		

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cep telefonuna sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.16'da gösterilmiştir. Test sonucunda ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cep telefonuna sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır ($U=9721$, $p<.05$). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında cep telefonuna sahip olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının cep telefonuna sahip olmayan ergenlerin siber mağduriyet puanlarından yüksek olduğuna ulaşılmıştır (Sıra Ortalaması $_{\text{Evet}}$ =345,79 ve Sıra Ortalaması $_{\text{Hayır}}$ =258,1)

Tablo 3.17 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Tablete Sahip Olma Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Tablet var mı?	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	293	360,01	105482,5	50979,5	0,022*
	Hayır	387	325,73	126057,5		

**p<0,05*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının tablete sahip olma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.17'de gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının tablete sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (U=50979, p<.05). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, tablete sahip olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının tablete sahip olmayan ergenlerin siber mağduriyet puanlarından yüksek olduğuna ulaşılmıştır (Sıra Ortalaması $_{Evet}$ =360,01 ve Sıra Ortalaması $_{Hayır}$ =325, 73).

Tablo 3.18 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Günlük İnternet Kullanım Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Kruskal-Wallis Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	**Günlük interneti kullanım süresi**	**Betimsel İstatistikler**		**Kruskal-Wallis**		
		N	**Sıra Ortalaması**	**X^2**	**Sd**	**P**
Siber Mağduriyet Ölçeği	1-3 saat	241	279,33	42,457	3	0,000**
	3-5 saat	248	356,02			
	5-7 saat	116	404,16			
	7 saatten Fazla	75	387,3			

***p<0,001*

Ergenlerin siber mağduriyet puanlarının günlük internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi Tablo 3.18'de gösterilmiştir. Test sonucunda, ergenlerin siber mağduriyet puanlarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır (X^2(Sd=3, n=680)= 42,457, p<.05).

Tablo 3.19 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanlarının Günlük internet Kullanım Süresine Göre Farklılaşmasına Mann-Whitney U Testi Sonuçları (N=680)

Ölçek	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	
					U	P
Siber Mağduriyet Ölçeği	1-3 saat (1)	241	216,13	52087,00	22926,00	0,000*
	3-5 saat (2)	248	273,06	67718,00		
	1-3 saat(1)	241	158,44	38185,00	9024,00	0,000*
	5-7 saat(3)	116	221,71	25718,00		
	1-3 saat(1)	241	146,76	35368,00	6207,00	0,000*
	7 saatten fazla(4)	75	196,24	14718,00		
	3-5 saat(2)	248	173,64	43063,00	12187,00	0,018*
	5-7 saat(3)	116	201,44	23367,00		
	3-5 saat(2)	248	158,32	39263,50	8387,50	0,195
	7 saatten fazla(4)	75	174,17	13062,50		
	5-7 saat(3)	116	98,01	11369,00	4117,00	0,530
	7 saatten fazla(4)	75	92,89	6967,00		

**p<0,05*

Tablo 3.19'da verilen Kruskal-Wallis testi sonucu sonrası, siber mağduriyet puanlarının hangi gruplar arasında farklılaştığını bulmak amacıyla uygulanan Mann-Whitney U testi Tablo 3.19'da gösterilmiştir. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, günlük interneti 1-3 saat kullanan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının interneti 3-5

saat, 5-7 saat ve 7 saatten fazla kullanan ergenlerden düşük olduğuna ulaşılmıştır. Günlük interneti 3-5 saat kullanan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının 5-7 saat kullanan ergenlerden düşük olduğuna ulaşılmıştır. Ergenlerin günlük internet kullanım süresi gruplarına göre sıra ortalamaları aşağıdaki gibidir:

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$ = 216,13 ve Sıra Ortalaması $_{3\text{-}5\ saat(2)}$ = 273,06 (U= 22926,00, p<.05).

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$ = 158,44 ve Sıra Ortalaması $_{5\text{-}7\ saat(3)}$ = 221,71 (U= 9024,00, p<.05).

Sıra Ortalaması $_{1\text{-}3\ saat(1)}$ = 146,76 ve Sıra Ortalaması $_{7\ saatten\ fazla(4)}$ = 196,24 (U= 6207,00, p<.05).

Sıra Ortalaması $_{3\text{-}5\ saat(2)}$ = 173,64 ve Sıra Ortalaması $_{5\text{-}7\ saat(3)}$ = 201,44 (U= 12187,00, p<.05).

3.4 Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan 680 ergenin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan test sonuçları tablolar ve açıklamaları ile gösterilmiştir.

Tablo 3.20 Ergenlerin Siber Zorbalık Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Sıra Korelasyon Testi Sonuçları (N=680)

	Siber Zorbalık		**Umutsuzluk**	
	ρ	**P**	**ρ**	**P**
Siber Zorbalık	1		0,234**	0,000**
Umutsuzluk	0,234**	0,000**	1	

***p<0,001*

Ergenlerin siber zorbalık puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanan Spearman Sıra Korelasyon testi Tablo 3.20'de gösterilmiştir.

Spearman Sıra Korelasyon testi sonucu bulunan Sperman rho korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır. Rho korelasyon katsayısının -1 ile 0 arasında bir değer alması değişkenler arası ilişkinin negatif olduğunu, 0 ile +1 arasında bir değer alması ise pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca korelasyon katsayısının -1 ve +1'e yaklaşması değişkenler arası ilişkinin gücünün arttığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2008).

Yapılan Spearman Sıra Korelasyon testi sonucuna göre ergenlerin siber zorbalık puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında düşük düzey pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (ρ=.234, p<.05). Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ergenlerin siber zorbalık puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında zayıf ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 3.21 Ergenlerin Siber Mağduriyet Puanları ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Sıra Korelasyon Testi Sonuçları (N=680)

	Siber Mağduriyet		**Umutsuzluk**	
	ρ	**P**	**ρ**	**P**
Siber Mağduriyet	1		0,242**	0,000**
Umutsuzluk	0,242**	0,000**	1	

***p<0,001*

Ergenlerin siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanan Spearman Sıra Korelasyon testi Tablo 3.21'de gösterilmiştir. Spearman Sıra Korelasyon testi sonucunda ergenlerin siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında düşük düzey pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (ρ=.242, p<.05). Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ergenlerin siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında zayıf ilişki olduğu söylenebilir.

BÖLÜM 4. TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı, ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda, ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresi değişkenleriyle anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu bölümde, elde edilen sonuçlar araştırmanın amaçları doğrultusunda açıklanacak ve alan yazında yer alan benzer sonuçlar ile birlikte tartışılacaktır.

4.1 Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları ile Bağımsız Değişkenlerin Farklılaşmasına Yönelik Bulguların Tartışılması

Bu bölümde, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet, yaş, not ortalaması, bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma, günlük internet kullanım süresi değişkenleriyle anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik bulgular alan yazında yer alan araştırma bulguları ile birlikte tartışılacaktır.

4.1.1 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Cinsiyet

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, araştırmaya katılan erkeklerin siber zorbalık puanlarının kızların siber zorbalık puanlarından yüksek olduğuna ancak kız ve erkeklerin siber mağduriyet puanlarında anlamlı farklılık görülmediğine ulaşılmıştır.

Alan yazın incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen birçok çalışma olduğu görülmektedir (Arıcak, 2009; Arıcak ve Özbay, 2016; Pekşen Süslü, 2016; Polat ve Bayraktar, 2016). Bu araştırmaların yanı sıra araştırma bulgularını siber zorbalık ve siber mağduriyet için ayrı ayrı destekleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Akgül (2018),

Calvete ve ark., (2010), Çiftçi (2018), Korkmaz ve Mehmedoğlu (2018), Pamuk ve Bavlı (2013), Smith (2007), Yarar'ın (2019) araştırmalarına göre siber zorbalık erkeklerde daha çok görülürken, Slonje ve Smith (2008), Syts (2004), Williams ve Guerra'nın (2007) araştırmalarına göre siber mağduriyet cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Alan yazında araştırma bulgularını destekleyen çalışmaların yanı sıra araştırma bulgularından farklılık gösteren çalışmalar da yer almaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığında erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığına (Akgül, 2018; İğdeli, 2018; Li, 2006) ya da daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarına ulaşan çalışmalar (Çiftçi, 2018; Ybarra ve ark., 2007) olduğu gibi kızların erkeklere göre daha fazla siber zorbalık yaptığına (Ayas, 2014; Eroğlu ve ark., 2012; Heiman ve ark., 2018) ya da daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarına ulaşan çalışmalar da (Akgül, 2018; İğdeli, 2018; Li, 2007) bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda ise siber zorbalık (Çiftçi, 2018; Demir ve Seferoğlu, 2016; Slonje ve ark., 2012) ya da siber mağduriyetin (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011) cinsiyete göre farklılaşmadığına ulaşılmaktadır.

Gezgin ve Çuhadar (2012) bu konuya farklı bir açıdan yaklaşarak kızların siber zorbalık konusunda daha duyarlı olduklarını ve bu nedenle erkeklere göre daha az siber zorbalık davranışında bulunduklarını belirtmişlerdir. Elmas (2016) ve Yelci (2018) ise erkeklerin kızlara göre internette daha fazla vakit geçirmeleri, şiddet eğilimlerinin daha fazla olması ve bunu günlük hayatla beraber siber ortamda da göstermelerinin erkeklerin daha fazla siber zorbalık yapmalarına neden olduğunu söylemiştir. Bunlarla birlikte, Bayram (2017) denetim ve gözetim eksikliğinin erkekler üzerinde daha fazla görülmesinin erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapma nedenlerinden olduğunu belirtmiştir. Peker ve arkadaşları (2012) ise siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılaşmamasını, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötü amaçlı kullanımının kız ve erkeklerde benzer etkilere neden olmasından kaynaklandığını söylemektedirler.

4.1.2 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet İle Yaş

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında yaşa göre anlamlı bir farklılık görülmediğine ulaşılmıştır.

Alan yazında ergenlerde siber zorbalığın yaşa göre farklılaşmadığını gösteren birçok araştırma yer almaktadır (Burnukara, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; González-Cabrera ve arkadaşları, 2018; Özdemir ve Akar, 2011; Türkoğlu, 2013; Yaman ve Sönmez, 2015; Yarar, 2019). Bununla birlikte, ergenlerde siber mağduriyetin yaşa göre farklılaşmadığını gösteren araştırmalarda bulunmaktadır (Navarro ve arkadaşları, 2012; Pekşen Süslü, 2016; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve arkadaşları, 2008). Araştırma bulgularıyla örtüşür şekilde, Eroğlu (2014), Polat ve Bayraktar (2016) çalışmalarında ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin her ikisinin de yaşa göre farklılaşmadığına ulaşmışlardır. Eroğlu (2014) bu sonucun, araştırmaya katılan ergenlerin yaş grubunun birbirine yakın olması ve ergenlerin gelişim özelliklerinin birbirine yakın olmasıdan kaynaklanabileceğini belirtmiştr. Siber zorbalık ve siber mağduriyetin yaşa göre farklılaşmasına yönelik daha detaylı bilgiye ulaşabilmek için daha geniş yaş aralığına sahip katılımcılara ihtiyaç duyulmaktadır.

4.1.3 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet İle Not Ortalaması

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının not ortalamasına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında not ortalamasına göre anlamlı bir farklılık görüldüğüne ulaşılmıştır. Araştırma bulgularına göre not ortalaması 85-100 arasında olan ergenlerin siber zorbalık puanları not ortalaması 50-70 ve 70-85 arasında olan ergenlerin siber zorbalık puanlarından düşüktür. Not ortalaması 85-100 arasında olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının ise not ortalaması 70-85 arasında olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarından düşüktür. Buradan yola çıkarak, not

ortalaması yüksek ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının not ortalaması düşük ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarından daha düşük olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularıyla paralel bir şekilde, Dalmaç (2014) tarafından yapılan çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyetin not ortalaması düşük olan kişilerde daha fazla görüldüğüne ulaşılmıştır. Peker ve arkadaşları (2012) ise not ortalaması düşük olan ergenlerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığına ulaşmıştır. Hinduja ve Patchin (2010) siber zorbalığa maruz kalmanın öğrencilerin notların düşüşe neden olduğunu belirtmiştir. Agatston, Kowalsk ve Limber (2007) araştırmalarında siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin derslere odaklanamama, okuldan soğuma ve notların düşüş görüldüğüne ulaşılmıştır. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak bir grup çalışma siber zorbalık ya da siber mağduriyetin not ortalamasına göre farklılaşmadığı sonucuna (Huang ve Chou, 2010; Yarar, 2019) ulaşmıştır.

4.1.4 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Bilgisayar/Cep Telefonu/Tablete Sahip Olma

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olma durumuna göre farklılaştığına ulaşılmıştır. Siber zorbalık puanlarında bilgisayara sahip olma durumunda anlamlı farklılık görülmezken, cep telefonu ve tablete sahip olma durumunda anlamlı farklılık görülmektedir. Cep telefonu ve tableti olan ergenlerin olmayan ergenlere göre daha yüksek siber zorbalık puanlarına sahip olduğu bulunmuştur. Siber mağduriyet puanlarında ise bilgisayar, cep telefonu ve tableti olma durumuna göre anlamlı farklılık görülmektedir. Bilgisayar, cep telefonu ve tableti olan ergenlerin olmayan ergenlere göre daha fazla siber mağduriyet puanlarının olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olanların siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Alan yazında yapılan birçok çalışma sonucu bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olmanın ve yoğun kullanımının siber zorbalığı artırdığı (Raskauskas ve Stoltz, 2007), siber zorbalık için bir risk faktörü oluşturduğu (Juvonen ve Gross, 2008) ve siber zorbalık ya da siber mağduriyet ile pozitif yönde ilişkiye sahip olduğu (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) yönünde sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır.

Türkoğlu (2013) araştırmasında kendilerine ait bilgisayara sahip olan öğrencilerin siber zorbalık puanlarında anlamlı farklılık görülürken, eve ait bilgisayarı kullanan öğrencilerin siber zorbalık puanlarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Bunu öğrencilerin siber zorbalık yapmaları için kendilerine ait alanda rahatça istediklerini yapabilmelerinin sonucu olarak değerlendirmiştir. Buradan yola çıkarak araştırmaya katılan ergenlerin kendilerine ait cep telefonu ve tablete sahip olması ile siber zorbalığın; kendilerine ait bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmak ile siber mağduriyetin farklılaşmasının öğrencilerin kendilerine özel alanda serbestçe hareket etmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

4.1.5 Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Günlük İnternet Kullanım Süresi

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında günlük internet kullanım süresine göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. İnterneti 1-3 saat kullanan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının interneti 3-5 saat, 5-7 saat ve 7'den daha fazla saat kullanan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarından düşük olduğuna ulaşılmıştır. İnterneti 3-5 saat kullanan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının ise interneti 5-7 saat kullanan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarından düşük olduğuna ulaşılmıştır. Buradan yola çıkarak günlük internet kullanma süresi düşük olan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin de düşük olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularıyla paralellik gösterir şekilde, Burnukara (2009), Çiftçi (2010), Arıcak ve Özbay (2016), İğdeli (2018); Peker ve Eroğlu (2010), Pekşen Süslü, (2016) tarafından yapılan çalışmalarda günlük internet kullanım süresinin artmasının siber zorbalık ve siber mağduriyeti artırdığına ulaşılmıştır. Ybarra ve Mitchell'in (2004) araştırmasına göre siber zorba ve siber mağdur olan kişilerin %35'i günde en az 3 saat interneti kullanırken, siber zorba veya siber mağdur olmayan kişilerin günde en az 3 saat interneti kullanma oranı ise %11 olarak bulunmuştur. Özdemir ve Akar (2011) yaptıkları çalışmada günlük internet kullanım süresi 5 saatten fazla olan öğrencilerin siber zorbalık puanlarının diğerlerinden yüksek olduğuna ulaşmıştır. Álvarez-García, Pérez, González ve Pérez (2015), Sarak (2012) internet kullanım süresinin artmasının siber mağduriyeti artırdığını belirtirken Türkoğlu (2013) internet kullanım süresinin arttıkça siber zorbalığın arttığını belirtmektedir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanan ergenlerin %28'inin siber zorba ve %30'unun siber mağdur olduğuna ulaşmıştır.

Diden ve arkadaşları (2009) bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanan ergenlerin bu konuda uzmanlaştıklarından ve internette fazla zaman geçirdiklerinden dolayı siber zorba veya siber mağdur olma risklerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Türkoğlu (2013) ise bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanan ergenlerin internette tanımadığı kişilerle konuşma, resim paylaşma, tanımadığı kişiler ve sitelerle özel bilgilerini ve şifrelerini paylaşma konusunda daha rahat davrandıklarından siber mağduriyet yaşamalarının beklenen bir durum olduğunu belirtmektedir.

Eroğlu ve arkadaşları (2015) araştırmalarında sosyal paylaşım sitelerini günlük ziyaret etme süresi ile siber zorbalık ve siber mağduriyetin ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgudan farklı olarak Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2008) siber zorbalık ve siber mağduriyetin günlük interneti kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermediğine ulaşırken, Çiftçi (2018) ise siber zorbalığın günlük internet kullanım süresine göre anlamlı farklılık gösterdiğine ancak siber mağduriyetin anlamlı farklılık göstermediğine ulaşmıştır.

4.2 Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Umutsuzluk Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Tartışılması

Bu bölümde ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik elde edilen bulgular alan yazında yer alan araştırma bulguları ile birlikte açıklanacaktır.

Araştırmada ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yapılan işlemler ve sonuçlar göz önüne alındığında ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine alanyazında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Chu ve arkadaşlarının (2018) siber zorbalık ile depresyon ve kaygı arasındaki ilişkide umutsuzluğun aracılığını inceledikleri araştırmada siber zorbalık ve umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır. Ancak yapılan çalışmada siber zorbalık ile umutsuzluk arasında doğrudan bir ilişki olup olmadığına bakılmamıştır. Buradan yola çıkarak, araştırmada siber zorbalık ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişki çıkmamasının, umutsuzluğun siber zorbalık ile farklı değişkenler arasında aracılık ettiğinden olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan bir diğer araştırmada Dilmaç (2017) siber zorbalık ile umutsuzluk arasındaki ilişkide değerlerin aracılığını incelemiştir. Çalışma sonucunda siber zorbalık ile umutsuzluk arasında değerlerin aracılık etmesiyle anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır. Buradan yola çıkarak, yapılan araştırmada siber zorbalık ile umutsuzluk arasında doğrudan anlamlı bir ilişki çıkmamasının sebebinin, siber zorbalık ile umutsuzluk arasındaki ilişkiye aracılık eden farklı değişkenlerden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Aracılık eden değişkenlerin siber zorbalık, siber mağduriyet veya umutsuzluk ile doğrudan ilişkiye sahip olan kavramlar olabileceği düşünülmektedir.

Alan yazına bakıldığında siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında yapılan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamaktadır. Bu nedenle araştırmada elde edilen, siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması alan yazın için yeni bir bulgu olarak ele alınabilir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulgularının değerlendirilmesinde zorbalık ve umutsuzluk arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalardan da yararlanılabilir. Siyahhan, Arıcak ve Çayırdağ-Acar (2012) çalışmalarında ergenlerin zorbalık, mağduriyet ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Bu araştırmaya göre dolaylı zorbalık ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamadığı görülmektedir. Dolaylı zorbalık ile siber zorbalık arasındaki yakın ilişki düşünüldüğünde, Siyahhan ve arkadaşlarının (2012) çalışmasının araştırma bulgularını desteklediği söylenebilir.

Bunlarla birlikte, araştırmaya katılan öğrencilerin umutsuzluk puanlarının düşük olmasının araştırma sonucunun anlamlı çıkmama nedeni olabileceği düşünülebilir. İncelenen araştırma grubunun lise dönemi ergenlerden oluşması umut düzeyinin yüksek çıkmasının sebebi olabilir.

4.3 Sonuç ve Öneriler

4.3.1 Sonuç

Araştırmanın genel sonuçları aşağıda sıralanmaktadır.

1. Siber zorbalık puanları kızlarda erkeklerden daha yüksek bulunurken, siber mağduriyet puanlarında kızlarda ve erkeklerde anlamlı bir farklılık olmadığına ulaşılmaktadır.

2. Siber zorbalık ve siber mağduriyetin yaşa göre farklılaşmadığına ulaşılmaktadır.

3. Not ortalaması yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının diğerlerine göre daha düşük olduğuna ulaşılmaktadır.

4. Bilgisayar/cep telefonu/tablete sahip olan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğuna ulaşılmaktadır.

5. Günlük internet kullanım süresi yüksek olanların siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğuna ulaşılmaktadır.

6. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmaktadır.

4.3.2 Öneriler

Bu bölümde, araştırma bulgularından yola çıkarak okullarda çalışmakta olan psikolojik danışmanlara ve konuyla ilgili ileride çalışma yapacak araştırmacılara yönelik öneriler sunulacaktır.

Psikolojik danışmanlara yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

1.Psikolojik danışmanlar okullarda yürütülen önleyici rehberlik kapsamında okul yönetimine, öğretmenlere ve öğrencilere yönelik siber zorbalık ve siber mağduriyet konularında farkındalık çalışmaları yapabilir.

2.Psikolojik danışmanlar siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları, nedenleri ve öğrenciler üzerindeki etkileri ile ilgili velilere yönelik seminerler düzenleyebilir.

3.Psikolojik danışmanlar okullarda umutsuzluk yaşadığı gözlemlenen veya umutsuzluk yaşadığını hisseden öğrencilerle kişisel-sosyal rehberlik kapsamında bireysel görüşmeler yapabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

1.Yaş grupları arasındaki farklılığı ortaya koymak amacıyla araştırmanın örneklemini yalnızca lise öğrencileri değil ilkokul, ortaokul, üniversite öğrencileri ile yetişkinler oluşturmalıdır.

2.Araştırma sonuçlarının genellenebilir olması için devlet ve özel okula devam eden öğrencilerden oluşan daha geniş bir araştırma grubu tercih edilmelidir.

3.Araştırmalarda genel olarak uygulanan nicel ölçme yönteminin sınırlılıklarını kaldırmak için nitel araştırmalar yapılarak derinlemesine sonuçlar alınmalıdır.

4.Yapılan araştırmada siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır. Bu nedenleileride yapılacak çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk arasındaki ilişkiye aracılık eden farklı değişkenlerin etkisine bakılabilir veya umutsuzluk aracı değişken olarak incelenebilir.

EK'LER

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler,

Bilgileriniz hiçbir şekilde kimseyle paylaşılmayacaktır. Lütfen her bölümün başında ilgili açıklamaları dikkatlice okuyunuz. Sorulara dürüst ve samimi yanıtlar vermeniz araştırmanın doğru sonuçlar ulaşması açısından oldukça önemlidir. Araştırmaya katıldığınız ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Sümeyye YALÇIN

1. Cinsiyetiniz? Kadın ( ) Erkek ( )

2. Yaşınız ? ……..

4. Son dönem okul not ortalamanız aşağıdakilerden hangisidir?

0-50 ( ) 50-70 ( ) 70-85 ( ) 85-100 ( )

5. Size ait bir bilgisayar var mı? Evet ( ) Hayır ( )

6. Size ait bir cep telefonu var mı? Evet ( ) Hayır ( )

7. Size ait bir tablet var mı? Evet ( ) Hayır ( )

8. İnterneti günde kaç saat kullanıyorsunuz?

Günde 1-3 saat arası ( ) Günde 3-5 saat arası ( )

Günde 5-7 saat arası ( ) Günde 7 saatten fazla ( )

EK- 2 SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Cinsiyetiniz Kız ( ) Erkek ( ) Doğum Tarihiniz .....

Kaçıncı Sınıftasınız: ..... Yaşadığınız

Şehir..... Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı "hiçbir zaman yapmam" diyorsanız "**Hiçbir Zaman**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "bazen yaparım" diyorsanız "**Bazen**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "çoğu zaman yaparım" diyorsanız "**Çoğu Zaman**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı "her zaman yaparım" diyorsanız "**Her Zaman**" yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap acarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6		Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7					
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

EK- 3 SİBER MAĞDURİYET ÖLÇEĞİ

Cinsiyetiniz: Kız ( ) Erkek ( ) Doğum Tarihiniz .....

Kaçıncı Sınıftasınız: ..... Yaşadığınız

Şehir..... Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençlerin yaşayabildiği bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Bu yazılarda "**bir başkası**" ya da "**başka kişiler**" şeklinde tanımlanan kişi sizin arkadaşınız olabilir ya da o kişiyi hiç tanımıyor da olabilirsiniz. Eğer okuduğunuz davranış "bana hiçbir zaman yapılmadı" diyorsanız "**Hayır**" yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranış "bana daha önce yapıldı" diyorsanız "**Evet**" yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

2	Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı.	EVET	HAYIR
3	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.	EVET	HAYIR
5	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	EVET	HAYIR
7	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarıma girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
9	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
12	İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	EVET	HAYIR

14	İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
15	İnternette benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
16	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	EVET	HAYIR
18	Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
20	Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
22	Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
24	Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.	EVET	HAYIR

EK- 4 BECK UMUTSUZLUK ÖLÇEĞİ

		EVET	HAYIR
1	Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.		
3	İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.		
5	Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.		
7	Geleceğimi karanlık görüyorum.		
9	İyi fırsatlar yakalayamıyorum Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok.		
11	Gelecek, benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor.		
12	Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum		
13			

14	İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.		
16	Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.		
17	Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi.		
19	Kötü günlerden çok, iyi günler bekliyorum.		

KAYNAKÇA

Abramson L. Y., Metalsky G. & Alloy L. (1989). Hopelessness depression: A theory-based subtype of depression. *Psychological Review*. 96: 358-372.

Aboujaoude E.(2011). *Virtually You: The Dangerous Powers of the E-personality*. New York: W.W. Norton.

Agatston P. W., Kowalski R. & Limber S. (2007). Student's perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*. 41(1): 59-60.

Ak Ş., Özdemir Y. & Kuzucu Y. (2015). Cybervictimization and cyberbullying: The mediating role of anger, don't anger me! C*omputers in Human Behavior*. 49:437-443

Akbulut Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 3(2): 53-68.

Akbulut Y. & Erişti B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students.*Australasian Journal of Educational Technology*. 27(7): 1155-1170.

Akbulut Y., Şahin Y. L. & Erişti B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. Journal of Educational Technology & Society. 13(4): 192-201.

Akca E.,Sayımer İ., Salı J., & Başak B. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalardaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi.* 2: 17-30.

Akgül G. (2018). Ergenlerde gelişimsel değişkenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktor Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Alpar R. (2013). Uygulamalı çok değişkenli istatiksel yöntemler. *Detay Yayıncılık*, 4. Baskı.

Anderson T. & Sturm B. (2007). Cyberbullying: From playground to computer. *Young Adult Library Services.* 5(2): 24-27.

Ang R. P. & Goh D. H. (2010). Cyberbullying Among Adolescents: The Role of Affective and Cognitive Empathy, and Gender. *Child Psychiatry Hum Dev*. 41:387–397.

Arıcak O. T. & Özbay A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior*. 55: 278-285.

Arıcak O. T., Siyahhan S., Uzunhasanoğlu A., Sarıbeyoğlu S., Çıplak S., Yılmaz N. & Memmedov C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *Cyber Psychology and Behavior*. 11(3): 253-260.

Aricak O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying amongun iversity students. *Egitim Arastirmalari - Eurasian Journal of Educational Research*. 34: 167-184.

Arıcak O.T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi*. 2(6):10-12.

Arıcak O.T., Tanrıkulu T. & Kınay H. (2012). Siber mağduriyet ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 2(11): 1-6.

Arıcak O.T., Kınay H., & Tanrıkulu T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9(1): 101-114

Arslan S., Savaşer S., Hallett V. & Balcı S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey. *Cyberpsychology, Behavioral and Social Networking*. 15(10): 527-533.

Aslan A. & Doğan B. Ö. (2017). Çevrimiçi şiddet: Bir siber zorbalık alanı olarak "Potinss" örneği. *Marmara İletişim Dergisi*. 27: 95-119.

Ayas T. (2014). Prediction Cyber Bullying with Respect to Depression, Anxiety and Gender Variables**.** *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying.* 1(1): 1-16.

Ayas T. (2016). An examination of the relationship between students involved and not involved in cyberbullying incidents and self-esteem and extroversion. *Education and Science.* 41 (2016): 205-216.

Bauman S. (2013). Cyberbulling: WhatDoesResearchTell Us? *Theory into Practice.* 52(4): 249-256.

Bayram F. (2017). Siber zorbalık yapma, siber mağdur olma ve denetim odağı arasındaki ilişkinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Beck A. T., Weissman A., Lester D. & Trexler L. (1974). The measurement of pessimism: The hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 42: 861-865.

Beck, A. T. (2005). *Bilişsel terapi ve duygusal bozukluklar.* İstanbul, Turkey: Litera.

Beck A. T., Steer R. A., Beck J. S. & Newman C. F. (1993). Hopelessness, depression, suicidal ideation and clinical diagnosis of depression. *Suicide and Life Threatening Behavior*. 23: 139-145.

Belsey B. (2007). Cyberbullying: It is a real and grow threat. *ATA Magazine*. 88(1): 14-21.

Beran T. & Li Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educatinal Computing Research*. 32(3): 265-277.

Bhat C. S. (2008). Cyberbullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers and all school personel. *Australian Journal of Guidance and Counseling*. 18(1): 53-66.

Bingöl N. & Tanrıkulu T. (2014). Siber zorba ve mağdur olma ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*. 43(5).

Bolland J. M. (2003). Hopelessness and risk behaviors among adolescents living in high-poverty inner-city neighbourhoods. *Journal of Adolescence*. 26(1): 145-158.

Burnukara P. (2009). İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Büyüköztürk Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum*. Pegem Akademi, Ankara.

Calvete E., Orue I., Estevez A, Villardon L. & Padilla P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profiles.*Computers in Human Behavior*. 26(4): 1128-1135.

Campbell L. (1987). Hopelessness: A concept analysis. *Journal of Psychosocial Nursing.* 25(2): 18-22.

Cantone E., Piras A. P., Vellante M., Preti A., Daníelsdóttir S., D'Aloja E. & Bhugra D. (2015). Interventions on bullying and cyberbullying in schools: A systematic review. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health: CP & EMH*. 11(1): 58-76.

Ceyhun A. G. & Ceyhun B. (2003).Lise ve üniversite öğrencilerinde intihar olasılığının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*.6: 217-224.

Cho Y. K. & Yoo J. W. (2016). Cyberbullying, internet and SNS usage types and perceived social support: A comparison of different age groups. *Information, Communication & Society*. 1-18.

Chu X., Fan C., Liu Q. & Zhou Z. (2018). Cyberbullying victimization and symptoms of depression and anxiety among Chinese adolescents: Examining hopelessness as a mediator and self-compassion as a moderator. *Computers in Human Behavior*. 86: 377-386.

Cicchetti D. & Rogosch F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 70: 6-20.

Coelho V. A. & Marchante M. (2018). Trajectories of social and emotional compentencies according to cyberbullying roles: A longitudinal multilevel analysis. *Journal of Youth and Adolescence*. 47: 1952-1965.

Coelho V. A. & Romao A. M. (2018). The relation between social anxiety, social withdrawal and (cyber) bullying roles: A multilevel analysis. *Computer in Human Behavior*. 86: 218-226.

Çelen N. (2011). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. Papatya Bilim. İstanbul.

Çiftçi S. (2010). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Çiftçi H. (2018). Siber zorbalık davranışları ile siber mağduriyet düzeylerinin karşılaştırılması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(6): 887-897.

Çivildağ, A. & Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma:Niğde İli örneği. *InternationalJournal of Social Sciences,* 6(1): 497-511.

Cook A. L. (2015). Cybervictimization as a predictor of aggression and cyberbullying among adolescents: Examination of potential risk and protective factors. Doktora Tezi. The University of Southern Mississippi, USA.

Corey G. (2008), *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram Ve Uygulamaları*. (Yedinci baskı). (Çev. T.Ergene), Mentis Yayıncılık. Ankara.

Dalmaç Z. (2014). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.

David-Ferdon C. & Feldman-Hertz M. (2007). Electronic media, violence and adolescents: An emerging public health problem. *Journal of Adolescents Health*. 41(2007):1-5.

Davis K. & Koepke L. (2016): Risk and protective factors associated with cyberbullying: Are relationships or rules more protective? *Learning, Media and Technology*. 41(4): 521-545.

Demir Ö. & Seferoğlu S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying.* 3(1): 1-26.

Dilbaz N. & Seber G. (1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi.* 1(3): 134-138.

Dilmaç B. (2017). The relationship between adolescent's levels of hopelessness and cyberbullying: The role of values. *Educational Science: Theory and Practice.* 17(4): 1119-1133.

Dinçel E. (2006). Ergenlik Dönemi Gelişim Ödevleri ve Psikolojik Problemler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Dixon W. A., Heppner P. P. & Anderson W. P. (1991). Problem-Solving Appraisal, Stress, Hopelessness and Suicide Ideation in a College Populatin. *Journal of Counseling Psychology.*38(1): 51-56.

Dooley J. J. & Pyzalski J. & Cross D. (2009).Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*. 217(4): 182-188.

Dunn S. L. (2005). Hopelessness as a response to physical illness. *Journal of Nursing Scholarship.* 37(2): 148-154.

Durak A. & Palabıyıkoğlu R. (1993). Beck Umutsuzluk Ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi*. 2(2): 311-319.

Durak Batıgün A. (2005). İntihar Olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 16(1): 29-39.

Dündar S. (2008). Polislerin umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 10(3): 77-92.

Elmas (2016). Öğretmen adaylarının siber zorbalık ve siber mağduriyet algı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Englander E. (2012). Spinningour wheels: improving our ability to respond to bullying and cyberbullying. *Child AdolesPsychiatrClin N Am*. 21(1): 43-55.

Englander E. & Muldowney A. M. (2007). Just turn the darn thing off: Understanding cyberbullying. *Proceedings of Persistently Safe Schools: The 2007 National Conference on Safe Schools and Communities*. USA. 83-92.

Erdur-Baker Ö. & Kavşut F. (2007). Cyber bullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*. 27: 31-42.

Erdur-Baker Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*. 12: 109-125.

Erreygers S., Vandebosch H., Vranjes I., Baillien E., & Witte H. D. (2018). The interplay of negative experiences, emotions and affective styles in adolescents' cybervictimization: A moderated mediation analysis. *Computers in Human Behavior*. 81: 223-234.

Eroğlu Y. (2014). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Eroğlu Y., Aktepe E., Akbaba S., Işık A. & Özkorumak E. (2015). The investigation of prevalence and risk factors with cyberbullying and victimization. *Educational and Science*. 177(40): 93-107.

Eroğlu Y. & Güler N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/ mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. 5(3): 118-129.

Espelage, D. L.,& Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review 32:* 365–383.

Fisher B. W., Gardella J. H. & Teurbe- Tolon A. R. (2016). Peer cybervictimization among adolescents and the associated internalizing and externalizing problems: A meta-analysis. J Youth Adolescence. 45: 1727-1743.

Gavazzi, S. M., Anderson, S. A., & Sabatelli, R. M. (1993). Family differentiation, peer differentiation, and adolescent adjustment in a clinical sample. *Journal of Adolescent Research, 8:* 205–224.

Gezgin D. M. & Çuhadar C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2(2).

González-Cabrera J., León-Mejía A., Beranuy M., Gutiérrez-Ortega M., Alvarez-Bardón A. & Machimbarrena J. (2018). Relationship between cyberbullying and health-related quality of life in a sample of children and adolescents. *Quality of Life Research.* 27: 2609-2618.

Gradinger P., Strohmeier D. & Spiel C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Journal of Psychology*. 217: 205–213.

Graham, S., Bellmore, A.& Juvonen, J. (2003). Peer victimization in middle school: When self- and peer views diverge. *Journal of Applied School Psychology*. 19:117–137.

Gross E. F., Juvonen J & Gable S. L. (2002). Internet use and well-being in adolescence. Journal of Social Issues. 58(1): 75-90.

IWS (2018). Internet World Stats: Usage and population statistics. https://internetworldstats.com/

Heiman T., Olenik-Shemesh D. & Liberman G. (2018). Adolescent involvement in face-to-face and cyber victimization: Can personal well-being mediate social-emotional behavior? *Journal of Youth Studies.* 21(3): 391-404.

Hoff D. L. & Mitchell S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects and remedies. *Journal of Educational Administration.* 47(5): 652-665.

Huang Y. & Chou C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*. 26(2010): 1581-1590.

İğdeli F. (2018). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Juvonen J. & Gross E. (2008). Extendingthe School Grounds: bullygingexperiences in cyberspace. *Journal of School Health*. 78:496-505.

Kashani J. H., Reid J. C. & Rosenberg T. K. (1989). Levels of hopelessness in children and adolescents: A developmental perspective. *Journal of Consult Clin Psychol*. 57:5-7.

Kaşıkçı D., Çağıltay K., Karakuş T., Kurşun T. & Ogan C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*. 39(171): 230-243.

Kavuk M. & Keser H. (2016). İlköğretim okullarında siber zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 31(3): 520-535.

Kestel M. & Akbıyık C. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 12(3): 844-859.

Kırcaburun K., Demetrovics Z., Király O. & Griffiths M. D. (2018). Childhood emotional trauma and cyberbullying perpetration among emerging adults: A multiple mediation model of the role of problematic social media use and psychopathology. *Int J Ment Health Addiction.* 1-18.

Kıran Esen B. (2009). Çeşitli değişkenlere göre ergenlerde internet bağımlılığının yordanması. *Journal of New World Sciences Academy*. 4(4): 1331-1340.

Koç M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 17(2):175-189.

Kodan S. (2013). Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk ve akılcı olmayan inanışlar arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 11(2): 175-189.

Korkmaz A. (2016). Siber zorbalık: Fizikselden sanala yeni şiddet. Anadolu Üniversitesi. İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslarası Hakemli Dergisi. 24 (2): 74-85.

Korkmaz S. & Mehmedoğlu A. U. (2018). Dindarlık, siber zorbalık ve problemli internet kullanımı ilişkisine dair nicel bir araştırma. *Dini Araştırmalar*. 21(53): 35-54.

Kowalski R.M. & Limber S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of AdolescentHealth*. 41(6): 22-30.

Kowalski, R.M., Limber, S. P., & Agatston, P.W.(2008). Cyberbullying. Malden, MA: Blackwell.

Kowalski R.M., Morgan C.A., &Limber S.P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International*. 33(5): 505-519.

Landis D., Gaylord-Harden N. K., Malinowski S. L., Grant K. E., Carleton R. A. & Ford R. E. (2007). Urban adolescent stress and hopelessness. *Journal of Adolescence.* 30(2017): 1051-1070.

Law D. M., Shapka J. D., Hymel S., Olson B. F. & Waterhouse T. (2011). The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in Human Behavior*. 28(1): 226-232.

Li Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psycholog International.* 27: 157-170.

Li Q. (2007). Bullying in the new playground: research into cyberbullying and cybervictimization. *Australasian Journal of EducationalTechnology*. 23 (4); 435-454.

Livingstone S., Haddon L., Görzig A. & Ólafsson K. (2011). Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the *EU* Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. Deliverable D4. EU Kids Online, London, U

Ma X. (2001). Bullying and being bullied: To what extent are bullies also victims? *American Educational Research Journal*. 38(2): 351-370.

Marees N. &Petermann F. (2012). Cyberbullying: An increasingchallengeforschools. *School Psychology International*. 33(5): 467-476.

McGrath, M. J. (2007). *School bullying: Tools for avoiding harm and liability*. Thousand Oaks, CA:Corwin Press.

Mehari K. R., Moore W., Waasdorp T. E., Varney O., Berg K. & Leff S. S. (2018). Cyberbullying prevention: Insight and recommendations from youths, parents and paediatricians. *Child Care Health Dev*. 44: 616-622.

Melges F. T. & Bowlby J. (1969). Type of hopelessness in pyschopathological process. *Archives of General Psychiatry*. 20: 690-699.

Mendonca J. D & Holden R. R. (1996). Are all suicidal ideas closely linked to hopelessness? *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 93: 246-251.

Mitchell K. J., Becker-Blease K. A., & Finkelhor D. (2005). Inventory of problematic Internet experiences encountered in clinical practice. *Professional Psychology: Research and Practice,* 36(5): 498-309.

Morales J. R. & Guerra N. G. (2006). Effects of multiple context and cumulative stres on urban children's adjustment in elemantary school. *Child Development*. 77: 907-923.

Morin H. K., Bradshaw C. P. & Kush J. M. (2018). Adjustment outcomes of victims of cyberbullying: The role of personal and contextual factors. *Journal of School Psychology*. 70: 74-88.

Morselli D. (2016). Contectual determinants of hopelessness: Investigating socioeconomic factors and emotional climates. *Soc Indic Res*. 133: 373-393.

Müller C. R., Pfetsch J., Schultze-Krumbholz A. & Ittel A. (2018). Does media use lead to cyberbullying or vice versa? Testing longitudinal associations using a latent cross-lagged panel design. *Computers in Human Behavior*. 81: 93-101.

Navarro R.,Larrañaga E. & Yubero S. (2016). Differences between preadolescent victims and non-victims of cyberbullying in cyber-relationship motives and coping strategies for handling problems with pers. *Curr psychol*. 37: 116-127.

Navarro R., Yubero S., Larrañaga E.& Martinez V. (2012). Children's cyberbullying victimization: Associations with social anxiety and social competence in a Spanish sample. *Child Indicators Research*. 5(2): 281-295.

Olenik-Shemesh D., Heiman T. & Eden S. (2012): Cyberbullying victimisation in adolescence: relationships with loneliness and depressive mood. *Emotional and Behavioural Difficulties.* 17(3-4): 361-374.

Olweus D. (1993). Bullying at Scholl. UK.Blackwell.

Olweus D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 12(4): 495-510.

Olweus D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *EuropeanJournal of Developmental Psychology, 9:* 520 –538.

Olweus D. & Breivik K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well-being. In A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frones & J. E. Korbin (Eds.), Handbook of Child Well-Being, Springer Netherlands.

Özdemir M. & Akar F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 17(4): 605-626.

Özmen D., Dündar P. E., Çetinkaya A. C., Taşkın E. O., & Özmen E. (2008). Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen faktörler. *Anatolian Journal of Psychiatry.* 9: 8-15.

Palermiti, A. L., Servidio, R., Bartolo, M. G., & Costabile, A. (2017). Cyberbullying and self-esteem: An Italian study. *Computers in Human Behavior*, 69, 136-141.

Pamuk M. & Bavlı B. (2013). Ergenlerin sanal zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 32(1): 321-338.

Patchin J. W. & Hinduja S. (2006). BulliesMove Beyond The School Yard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4(2):148-169.

Patchin J. W. & Hinduja S. (2010). Bullying, cyberbullyingandsuicide. *Archives of SuicideResearch*. 14: 206-221.

Patchin J. W. & Hinduja S. (2013). Social Influences on Cyberbullying Behaviors Among Middle and High School Students. *Journal of Youth Adolescence*. 42(1): 711-722.

Peker A. & Eroğlu Y. (2010). *Erkek öğrencilerde siber zorba ve kurban olmanın yordayıcısı olarak internet bağımlılığı*. 4. Uluslar arası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kitabı. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Peker A., Eroğlu Y., & Ada Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(30).

Peker A., Eroğlu Y. & Çitemel N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi.*Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 9(1): 206-221.

Pekşen Süslü (2016). Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Yayınlanmış Doktora Tezi*. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Polat Z. D. & Bayraktar S. (2016). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*. 5(1): 115-132.

Quintana-Orts C. & Rey L. (2018). Forgiveness and cyberbullying in adolescence: Does willingness to forgive help minimize the risk of becoming a cyberbully? *Computers in Human Behavior*. 81: 209-214.

Raskauskas J. & Stoltz A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents.*Developmental Psychology* 43(3): 564-575.

Rigby K. (2003). Consequence of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*. 48(9): 583-590.

Rivers I. & Noret N. (2010). I h8 u: Findings from the a five-year study of text and e-mail bullying. *British Educational Research Journal*. 36(4): 643-671.

Santrock J. W. (2011). *Life-Span Development*. TheMcGraw-Companies (G. Yüksel, Çev.) İstanbul:Nobel.

Sarak Ö. (2012). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Saygılı S. (2002). *Ergenlik sorunları*. İstanbul: Elit Yayınları.

Seber G., Dilbaz N., Kaptanoğlu C. & Tekin D. (1993). Umutsuzluk Ölçeği: geçerlilik ve güvenirliği. *Kriz Dergisi*. 1(3): 139-142.

Selkie E. M., Fales J. L. & Moreno M. A. (2015). Cyberbullying prevalence among US middle and high school aged adolescents: A systematic review and quality assessment. *Journal of Adolescent Health*. 58:125-133.

Semerci A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 25(4): 1285-1300.

Shariff S. (2006). Cyber-Dilemmas: Gendered Hierarchies, New Technologies and Cyber-Safety in Schools.*Atlantis.* 31(1): 27-37.

Simao A. M. V., Ferreira P. C., Freire I., Caetano A. P., Martins M. J. & Vieira C. (2017). Adolescent cybervictimization – Who they turn to and their perceived school climate.*Journal of Adolescence*. 58: 12-23.

Siyahhan S., Arıcak O. T. & Çayırdağ-Acar N. (2012). The relation between bullying, victimization and adolescents' level of hopelessness. *Journal of Adolescence.* 35: 1053-1059.

Slonje R. & Smith P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?*Scandinavian Journal of Psychology*. 49: 147-154.

Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2012). Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal of Developmental Psychology*. *9*(2): 244-259.

Slonje R., Smith P. K. & Frisén A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. Computers in Human Behavior. 29(2013): 26-32.

Smith P. K. & Brain P. F. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*. 26: 1-9.

Smith P. K., Mahdavi J., Carvalho M., Fisher S., Russell S. & Tippett N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49(4): 376-385.

Spears B. A., Slee P. T., Owens L., & Johnson B, (2008). Behind the Scenes: Insights into the Human Dimension of Covert Bullying. Report prepared for DEEWR: Canberra.

Spears B.,Slee P., Owens L., & Johnson B. (2009). Behindthescenesandscreens: Insights intothehumandimension of covertandcyberbullying. *Journal of Psychology*. 217:189–196.

Sourander A., Brunstein Klomek A., Ikonen M., Lindroos J., Luntome T., Luntamo T., Koskelainen M., Ristkari T. & Helenius H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. A population-based study. *Archives of General Psychiatry*. 67(7): 720-728.

Suler J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & Behavior*. 7(3): 321-325.

Syts Y. (2004). Beyond the schoolyard: Examining electronic bullying among Canadian youth. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Carleton University.

Şahin M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictmization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review.* 34(2012): 834-837.

Şimşek N.,Akça N. K., & Şimşek M. (2015).Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve internet bağımlılığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 14(1): 7-14.

Tamer N. & Vatanartıran S. (2014).Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying.* 41(1): 41-59.

Tanrıkulu İ. (2018). Cyberbullying prevention and intervention programs in schools: A systematic review. *School Psychology International*. 74-91.

Taylan H. H., Aydın F. ve Topal M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sakarya ili örneği. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying.* 41(1): 41-59.

Telef B. B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 22(2): 591-604.

Tokunaga R. S. (2010). Following you home from the school. A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*. 26: 277-287.

Topçu Ç., Erdur-Baker Ö. & Çapa-Aydın Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *Cyberpsychology & Behavior*. 11(6): 643-648.

Topçu Ç., Yıldırım A. & Erdur-Baker Ö. (2013). Cyber bullying at schools: What do Turkish adolescents think? *International Journal for the Advancement of Counseling*. 6(1): 139-151.

TUİK. (2017). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. Sayı: 24862.

Tüfekçiyaşar T. (2014). Lise 10. ve 11. sınıf öğrencilerinde kaygı, umutuszluk ve benlik imgesi düzeylerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tümkaya, S. (2005). Ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(4), 445–459.

Tümkaya S., Çelik M. & Aybek B. (2011). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 20(2): 77-94.

Türkoğlu S. (2013). Ergenlerin Problemli İnternet Kullanımı ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki ilişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Üngüren E. & Ehtiyar R. (2008). Turizm eğitimi alan öğrencilerin umutsuzluk ve kaygı seviyeleri ile eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma.*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(4): 160-181.

Üngüren E. & Ehtiyar R. (2009). Türk ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Journal of Yaşar University*. 4(14): 2093- 2127.

Ünver H. (2016). Siber zorbalık ile problemli internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Valkenburg P. M. & Sooters K. E. (2001). Children's positive and negative experiences with the internet:An exploratory survey. *Communication Research*. 28(5): 652-675.

Vandebosch H. & Van Cleemput K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media and Society*. 11(8): 1349-1371.

Willard N. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggresion, threats and distress. *The United States of America: Research Press*.

Williams K. R. & Guerra N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*. 41: 14-21.

Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık.*İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yaman E. & Peker A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(3):819 -833.

Yaman E. & Sönmez Z. (2015). Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying.* 2(1): 18-31.

Yarar Y. (2019). Lise öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri ile siber zorbalık siber mağduriyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Ybarra M. L. & Diener-West M. & Leaf P. J. (2007). Examining the overlap in internet harrassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*. 41(2007) :42-50.

Ybarra, M L., Espelage, D.L., & Mitchell, K.J. (2007). The co-occurence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration:Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health, 41,* 31-41.

Ybarra M. L. & Mitchell K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and psychiatry*. 45(7): 1308-1316.

Ybarra M. L. &Mitchell K. J. (2007). Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health*. 41: 189-195.

Ybarra M. L., Mitchell K. J., Wolak J. & Finkelhor D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harrassment: Findings from the second youth internet safety survey. *Pediatrics.* 118: 1169-1177.

Yelci H. (2018). Ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Youngren M. A. & Lewinsohn P. M. (1980). The functional relation between depression and problematic interpersonal behavior. *Journal of Abnormal Psychology*. 89: 334-341.

Yubero S., Navarro R., Elche M., Larrañaga E. & Ovejero A. (2017). Cyberbullying victimization of its association with social and emotional factors among Spanish students. *Computers in Human Behavior*. 75: 439-449.

Zych I., Baldry A. C., Farrington D. P. & Llorent V. J. (2018). Are children involved in cyberbullying low on empathy? A systematic review and meta-analysis of research on empathy versus different cyberbullying roles. *Aggression and Violent Behavior*.